

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

ИЗЛАЗИ ДВА ПУТ СВАКОГ МЕСЕЦА У СВЕСКАМА ОД 3 И ВИШЕ
ТАБАНА. ЦЕНА ЈЕ : ЗА СРБИЈУ 12 ДИНАРА, А ЗА ЦРНУ ГОРУ, БУГАРСКУ,
БОСНУ, ХЕРЦЕГОВИНУ, АУСТРО-УГАРСКУ, РУМУНИЈУ И ТУРСКУ
15 ДИНАРА НА ГОДИНУ.

ПРЕТИЛАТА СЕ ШАЉЕ Управи државне штампарије,
А РУКОПИСИ УРЕДНИШТВУ.

XXIII СВЕСКА У БЕОГРАДУ 15. ДЕЦЕМБРА 1883. ГОДИНА IV

УКАЗ ЊЕГОВОГ ВЕЛИЧАНСТВА

Његово Величанство, Краљ, благоволео је на предлог министра просвете и црквених послова,
указом Својим од 25. Новембра о. г. поставити :

Протосињела Никанора, професора Богословије, за овогодишњег ректора Богословије.

Постављења и разрешења од дужности управитеља основних школа

Актом г. министра просвете и црквених послова

I Постављен је :

г. *Димитрије Миловановић*, учитељ IV разреда
школе палилудске, за управитеља школе палилудске,
24. Новембра о. г.

II Разрешен је :

г. *Димитрије Јовановић*, управитељ основне школе
палилудске у Београду.

Постављења, премештаји и разрешења од дужности наставника основних школа

Актом г. министра просвете и црквених послова

I Постављени су :

у нишком округу :

г-ђица *Анђелија Младеновићева*, која је свршила
Вишу женску школу, у I разред II одељења мушке
школе власотиначке, 24. Новембра о. г.

у црноморском округу :

г. *Исак Израилевић*, бивши државни питомац, за
привременог учитеља школе у Вратарници, 19. Но-
вембра о. г.

г-ђца *Драга Јовановићева*, која је положила учи-
тељски испит, за привремену учитељку I и II разреда
школе бољевачке, 19. Новембра о. г.

г. *Васа Франичевић*, богослов, за привременог учи-
теља III и IV разреда школе бољевачке, 19. Но-
вембра о. г.

у чачанском округу :

г. *Саватије Божић*, богослов, за учитеља I и II
разреда школе на Рашкој, 19. Новембра о. г.

II Премештени су :

у ваљевском округу :

г. *Тодор Благојевић*, учитељ I и II разреда школе
обреновачке, у I разред исте школе. 19. Новембра
ове год.

У ВРАЊСКОМ ОКРУГУ :

г. *Аврам Марковић*, учитељ школе големоселске, у Прибој, 19. Новембра о. г.

г. *Димитрије Тасић*, учитељ школе прибојске, у Големо Село, 19. Новембра о. г., по потреби.

У КРАГУЈЕВАЧКОМ ОКРУГУ :

г. *Гаврило С. Поповић*, учитељ I и II разреда школе жабарске, у I разред исте школе, 23. Новембра о. г.

г. *Милан Петровић*, учитељ III и IV раз. школе жабарске, у II, III и IV раз. исте школе., 23. Нов. о. г.

У НИШКОМ ОКРУГУ :

г. *Стеван Гојковић*, учитељ I разреда школе вла-

сотиначке, у I одељење I разреда при истој школи, 24. Новембра о. г.

III Разрешени су :

У НИШКОМ ОКРУГУ :

г. *Алекса Стојановић*, учитељ школе нишке, 22. Новембра о. г., по молби.

У ПОЖАРЕВАЧКОМ ОКРУГУ :

г-ђа *Јулијана Тодоровићка*, учитељка школе баричке, 25. Новембра о. г., пошто није отишла на дужност.

У РУДНИЧКОМ ОКРУГУ :

г. *Стеван Миличић*, учитељ школе љутовничке, 29. Новембра о. г., по молби.

У М Р О

Алекса Адамовић, директор и професор ниже гимназије у Великом Градишту, после кратког боловања, преминуо је 23. Новембра о. г., у 10¹/₄ сата у вече.

РАСПИС

МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

Свима начелствима и управи вароши Бвограда и Мајдан-Пена

У новије доба уносе се, без питања, у основне школе неке књижице, за које се каже да су бајаги „по новом наставном програму“ удешене, премда наставни програми за основне школе још нису утврђени. Тиме приватни писци хоће да протуре у основне школе и онаке књиге које министарство просвете и црквених послова није одобрило нити препоручило. Примању у школе таквих књига иду на руку, као што сам извештен, највише сами учитељи извесних разреда којима су и те књижице намењене.

Овим путем чини се не само грдна штета државној печатњи, почем књиге, које она за потребу основних школа штампа, не може да распрода, него се очевидно грешти и против наређења члана 5. закона о основним школама, којим се не дозвољава употреба ни једне књиге која није прописно од министра просвете одобрена.

Да би се то спречило, колико у интересу саме наставе, толико и у интересу државне благајнице, наређујем ово што иде :

1. У местима где има управитеља основних школа начелство ће им заповедити да ми непосредно поднесу извештај : има ли у разредима, који стоје под њиховом управом, код ученика књига које министарство просвете није одобрило, које су поименце те књиге, ко их је ученицима препоручио, по чијем овлашћењу, је ли много тих књига растурено и пошто су набављене. Даље, јесу ли ученици снабдевени и оним књигама које су о државном трошку за њих штампане. Ако буде који учитељ сам, на своју руку, забрањене и неодобрене књиге препоручивао ђацима, од њега ће управитељ узети написмено изјашњење и доставити ми то са својим извештајем.

2. Где нема управитеља основних школа, начелство ће заповедити школском одбору да он преко кога свога вичног члана или другог вештог лица, ма и не било одборник, сазна : има ли у дотичној школи књига надлежно неодобрених, па ако има, одбор ће забележити : ко их је препоручио деци за куповање, колико их је већ набављено, по коју цену и јесу ли сви ученици снабдевени и свима прописаним ручним књижицама. Нађе ли одбор, да је учитељ недозвољене

књиге ученицима препоручивао, казаће му да он сам писмено изјашњење министарству о томе пошље. Исто ће то чинити, ако је и учитеља тако што наручила вала деци. Изјашњења слаће се амо преко начелства.

3. Где год се у основним школама нађу у рукама ученичким неодобрене књиге, одмах ће се забранити и не смеју се никако у школу доносити. Учитељу пак препоручиће се да се тим књигама у школи на предавањима не служи нити их ученицима препоручује, а сваки, који погреша против ове забране, строго ће за то одговарати.

Ова наредба извршиће се по варошима и варошицама најдаље до 20., а по селима до 31. овог месеца. С тога ће је начелство што брже доставити свима којих се тиче.

ПБр. 12 783.
2. Децембра 1883. г.
у Београду.

Заступник
МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА,
МИНИСТАР ПРАВЕД,
Ђ. Р. ПАНТЕЛИЋ С. Р.

ТЕМЕ ЗА ПИСМЕНЕ САСТАВЕ ЗА ПРОФЕСОРСКЕ КАНДИДАТЕ

На основу члана 7. правила о полагању професорског испита од 20. Јануара 1881. г. ПБр. 325., министар просвете и црквених послова прописује, на место израђених тема, за професорске кандидате нове теме из ових наука:

I Из Механике

1. О комтанзовању физичког клатна. Ваља критички претрести теорију комтанзовања физичког клатна, која је у нашој и у странијој литератури до сада позната. Ваља доказати да ли је могуће клатно комтанзовати или не.

II Из Хемије

1. О киселинама органским у опште.

III Из хемијске технологије

1. О гориву у хемијско-технолошком погледу.

IV Из Математике

1. О *maxim*-а и *minim*-а функција.

V Из Космографије

1. О закону гравитације у опште; историјске напомене о проналаску овога; важност и примењивост његова у сунчаном систему. Извођење познатих Кејлерових закона из закона гравитације, као основног механичког принципа који овим светом влада; опредељење уплива месечевог на кретање морских вода на нашој земљи (прилив и одлив морских вода)

VI Из Зоологије

1. Фауна зглавкара (Arthropoda) оне околине у којој кандидат станује.

2. Анатомски састав и ембриолошко развиће ова код разних животињских група, почев од најнижих па до највиших животиња.

3. Физиологија варења код разних животињских група.

VII Из Латинског језика

1. Нека кандидат напише латински историју Катилинине завере, према Салустијевом делу „*Conjuratio Catilinae*“ и према Цицероновим беседама против Катилине.

VIII Из Српског језика

1. Развитак науке о српском језику у овом веку.
2. Разлика између „основа“ Вукових, Миклошићевих и Даничићевих.

3. Поглед на развитак словенске филологије овога века.

4. Наука о падежима без предлога; основно значење свакога падежа, па онда остала, из њега развијена.

IX Из Геологије

1. Изложити шта се досад писало о геолошким одношајима у краљевини Србији.

X Из Психологије и Педагогике

1. Постање свести и самосвести.
2. Слобода воље.
3. Вредност силогизма.
4. Начело саморадње у односу према ауторитету при васпитању.
5. Утицај наставе и школског живота на развијање моралног карактера.
6. Педагогиска вредност страних језика и начин учења истих у гимназији.

XI Из Физике

1. Зрачење светлотно и топлотно целокуино обухваћено. (Радиометар и радиофон).

2. Електро-магнетизам и магнетизам. Извођење магнетизма и електрицитета. Израдити на основу теорије потенцијала.

XII Из Нацртне Геометрије

1. Да се изведе конструктивна теорија жижа коничних влакова са гледишта пројективне геометрије;

2. Теорија аксонометричких пројекција са гледишта нацртне геометрије без примене аналитичке геометрије.

Записник Главног Просветног Савета

САСТАНАК СХСVIII

16. Новембра 1883. у Београду

Били су: председник Дим. Нешић; потпредседник Ј. Пецић; референт за основну наставу Ст. Д. Поповић; редовни чланови: Љуб. Кљерић, архимандрит Н. Дучић, др. В. Бакић, Драг. К. Јовановић; ванредни чланови: Свет. Вуловић; Љуб. Ковачевић, Јов. Борђевић, протосинђел Никанор Ружичић, Ђ. Козарац, Драгутин Плајел, Бор. Тодоровић, П. Никетић и Дим. Јовановић.

Пословођа саветски Жив. П. Симић.

I

Прочитан је записник 197. састанка. Примљен и потписан.

II

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 15. Новембра ов. год. ПБр. 12093, којим извештава Главни Просветни Савет, да је на место дојакшњег пословође саветског г. Николе Ј. Петровића, који је оптерећен другим канцеларским пословима, одредио за пословођу саветског г. Жив. П. Симића, II секретара министарства просвете и црквених послова

Главни Просветни Савет примио је к знању то постављење.

III

Г. Борислав Тодоровић прочитао је две теме, које је он смислио за професорске кандидате, из физике. Теме гласе:

1. Зрачење светлотно и топлотно, целокуино обухваћено (Радиометар и Радиофон).

2. Електро-магнетизам и магнетизам. Извођење магнетизма из електрицитета. Израдити на основу теорије потенцијала.

Главни Просветни Савет усвојио је обе прочитане теме.

IV

Г. Драг. Плајел прочитао је предлог програма из Геометрије за вишу реалку, који је он саставио.

Главни Просветни Савет усвојио је цео програм с малим исправкама.

V

Пошто је г. М. Зечевић престао бити члан Главног Просветног Савета, јер је престао бити професор, а као члан Савета био је одређен да учини исправке у поднесеном програму за средње школе из историје опште, то је Главни Просветни Савет одлучио:

Да тај програм исправе г. Свет. Николајевић, професор Велике Школе и г. Јован Борђевић, члан Главног Просветног Савета.

VI

Г. Ст. Д. Поповић прочитао је наставни план за основне школе, како је раније састављен и примљен и то засебно за нижу а засебно за вишу основну школу с напоменом, да има појединих разлика за мушке и женске, за варошке и сеоске школе, за школе с једним учитељем за један разред, с једним учитељем за два, за три и за четири разреда.

Г. Бакић предлаже да референт изради нормални план за сваки разред, с једним учитељем, па да то буде основа за дебату, а после да се тај нормални план мења према полу, према практичним потребама (за варошке и сеоске школе) и према месним и другим приликама у разним крајевима Србије.

Г. Јов. Борђевић предлаже да се у Савету најпре одлучи колико се сахати дневно смеју ученици основних школа држати у школи, па према томе да се саставља и наставни план и програм.

Г. Љуб. Ковачевић мисли да се за нормалу не може узети један разред с једним учитељем, нарочито с обзиром на сеоске школе, него да нормала буде један разред за вароши и два разреда за села с једним учитељем.

Г. Дучић предлаже да садашњи план остане основа за дебату.

Референт г. *Ст. Д. Поповић*, пристаје да нормада буде један разред с једним учитељем за све школе.

Г. *Вуловић* предлаже да се одреди недељни број часова за сваки разред, да се по том каже колико грађе из ког предмета мора се у школи савладати за годину, а учитељи нека према томе одређују колико ће часова коме предмету дати.

Г. *Бакић* предлаже да број часова недељно буде најмањи 23, а највећи 32.

Г. *Пецић* предлаже да број недељних часова буде: за I и II по 22, за III и IV по 24, за V и VI по 28.

После живље дебате о свима изнесеним предлозима, Главни Просветни Савет одлучио је:

1. Да нормада за наставни план буде шесторазредна школа са шест учитеља.

2. Да се изради број недељних часова за разреде, а по том за предмете.

3. Да број недељних часова буде за I и II разред по 22, за III и IV по 24, а за V и VI по 28.

С тим је састанак закључен.

САСТАНАК СХСХI

23. Новембра 1883. год. у Београду

Били су: председник Д. Нешић; потпредседник Ј. Пецић; референт за основну наставу Ст. Д. Поповић; редовни чланови: Љуб. Кларић, арх. Н. Дучић, др. Л. Стевановић; ванредни чланови: Љуб. Ковачевић, Јов. Ђорђевић, протосинђел Никанор Ружичић, Ђ. Козарац, Драг. Плајел, Бор. Тодоровић и Петар Никетић.

Пословођа саветски Жив. П. Симић.

I

Прочитан је записник 198. састанка. Примљен је и потписан.

II

Пословођа је прочитао две теме за професорске кандидате из Надртне геометрије, које је смислио г. Дим. Стојановић, инспектор. Теме гласе:

1. Да се изведе конструктивна теорија жижа коначних влакова са гледишта пројективне геометрије.

2. Теорија аксонометричких пројекција са гледишта надртне геометрије, без примене аналитичне геометрије.

Главни Просветни Савет усвојио је обе теме.

III

Г. *Ст. Д. Поповић* прочитао је мишљење нарочитог одбора о схватању и примени чл. 5. и чл. 3. правила за полагање испита зрелости у средњим школама.

У дугој дебати која се водила о овој ствари, једни су износили разлоге да нарочито 5. члан не

треба мењати, него га протумачити у смислу строжије схватања и примењивања, како би се тиме дала већа важност испиту зрелости; други су опет износили разлоге да 5. члан ваља изменити у смислу веће јасности а блаже примене према онима, који на првом испиту падну из живог страног језика.

После тога је Главни Просветни Савет са 7 противу 7 гласова одлучио:

Да се члан 5. правила за полагање испита зрелости измени онако како је одбор предложио с исправкама, које су учињене и које је и одбор усвојио.

Члан 3. остаје непромењен, а схватаће се и примењивати, како је одбор протумачио.

Те измене и тумачења гласе:

Измена правила о испиту зрелости

Чл. 5.

Ученик који на првом испиту добије слабу оцену из једног или два предмета, рачунајући ту општу оцену код оних предмета, из којих се полаже писмени и усмени испит, има право, да после три месеца понови испит само из тих предмета, ако му испитни одбор не призна зрелост према чл. 21. Ако то не учини у одређено време, онда је дужан да на крају друге школске године полаже из њега цео испит. Исто тако полаже на ново цео испит друге године, ако на првом поновљеном испиту који полаже после три месеца падне ма из једног предмета.

На годину дана одбијају се и они ученици који падну на писменом испиту (чл. 14.) или на усменом испиту из страног живог језика (чл. 17.) или на усменом испиту из више од два предмета, рачунајући и овде општу оцену за оне предмете, из којих се полаже и писмени и усмени испит.

Ученик који на поновљеном испиту зрелости, који полаже цео из нова, на годину дана после првог испита (дакле на крају друге школске године), добије слабу оцену ма из једног предмета, губи право на даље полагање испита зрелости, ако му се не призна зрелост према чл. 21. Изузима се од тога само тај случај, ако би на овом другом испиту пао само из једног предмета онај ученик, који је пре године дана одбијен због слабог успеха из страног живог језика; њему се допушта да може поновити испит само из тога предмета после три месеца, па ако и тада падне, онда и он губи са свим право на даље полагање испита зрелости.

Ако је неки ученик болешћу спречен био, да полаже испит зрелости на крају школске године, било да полаже испит први пут или да га понавља, онда има право, да полаже накнадно испит у одређено време у почетку нове школске године, ако оправда

изостанак од редовног испита. Но ако падне на том испиту ма из једног предмета, дужан је да понови цео испит на крају те школске године (в. чл. 3.) Ово последње вреди и за онај случај, ако би неки ученик због болести изостао од поновног испита, који се полаже из једног или два предмета у почетку школске године.

Који ученик неће да полаже испит зрелости прве године, кад сврши и гимназију, може то учинити друге године, пошто поднесе уверење о своме добром владању за прошлу годину. А који ни после године дана

не дође на испит, тај губи право на полагање испита зрелости. Изузетак од овога може се учинити само у случају дуготрајне болести и за онај случај, ако би се неки свршени гимназиста бавио школским пословима као ђак у другој којој школи или као наставник, но у таком случају мора се претходно тражити одобрење од министра просвете и црквених послова.“

С тим је и састанак закључен.

ИЗВЕШТАЈИ ШКОЛСКИХ НАДЗОРНИКА О СТАЊУ СРЕДЊИХ ШКОЛА

за 1882—83. школску годину

V

г. Љубомира Ђлерића, професора Велике школе, о испитима зрелости у београдској гимназији

„Господине Министре,

Актом вашим, господине министре, извели сте ме одредити за вашег изасланика на испит зрелости у београдској гимназији. Следићи вашем акту, ја сам походио писмене и усмене испите, и том приликом пажљиво прегледао писмене радове из математике, као што сам и пажљиво слушао одговоре ученика на усменим испитима. Вршећи изасланичку дужност, уверио сам се да су г.г. професори урадили са своје стране оно, што се има тражити и очекивати од добрих наставника ма које добро уређене европске гимназије; а сама процедура испита зрелости као и давање оцена појединим абитуријентима, вршило се строго по закону и правилима о полагању испита зрелости. Оцене биле су строге по потпуно правичне. — Једино пак што ми је пало у очи то је то, да је велика већина ученика више спремна из природних и математичних наука, а на против мање из класичких наука, услед чега има наша гимназија оцечан карактер реалне гимназије.

Статистички резултати испита зрелости ово су:

За испит зрелости пријавило се 27 ученика; а од ових призната је зрелост њима осамнајесторици.

Осталих пак девет ученика нису свршили испит зрелости због ових разних узрока:

- 1) Двојица нису ни отпочела испит због болести,
- 2) Двојица, због болести нису продужили испит,
- 3) Тројица су одбијена на три месеца због недовољне спреме из живих језика.

4) Један је одбијен од полагања испита после године дана због нерешених писмених задатака, и

5) Један је одбијен од полагања испита за свагда и то због слабих оцена из већине писмених задатака полажући поновљено испит зрелости.

Према овоме је успех београдске гимназије на 66,66%, што се може добрим назвати, а иста процентална цифра остала би још и далеко већа, да није испитни одбор веома строго ценио писмене радове и усмене одговоре појединих абитуријената; али опет зато, овака строга оцена може ићи само у корист ученицима исте школе а и њиховим родитељима, осим тога, тек таком строгању при оцењивању знања, моћи ће спремати иста гимназија ваљане младиће за више школе и дати им прилике и материјала за самостално изучавање наука на нашој Великој школи и осталим европским универзитетима.

23. Јуна 1883 год.

у Београду.

Понизан

Љуб. Ђлерић,
проф. у вел. школи.

VI

г. Михаила Вујића, професора Велике школе, о стању наставе из Психологије и Логике у Богословији и београдској учитељској школи

„Господине Министре,

Према налогу вашем ја сам обишао испите из Психологије и Логике у овдашњој Учитељској школи и Богословији и част ми је извести вас, да је у оба завода успех врло повољан, јер млађе снаге, које данас те предмете у горњим заводима предају, не крећу се више у кругу чисто формалне Логике и метафизичке Психологије, већ их предају у ширем размеру научне а поглавито индуктивне логике и психологије емпиричне, на основу физиолошке. Овај успех у толико више пада у очи, што ђаци не само знају већ и разумеју правила, основе и законе ових наука, што сведочи навођење и примена у примерима, а међу тим могло би се лако помислити, да су ове науке и сувише апстрактне природе, једва доступне слушаоцима дотичних завода.

Видећи овако повољан резултат у горњим заводима не могу обићи а да и овом приликом не скре-

нем пажњу вашу на ту околност, што се Психологија и Логика ни данас још не уче у гимназијама нашим, док се ови предмети међутим готово свуда у осталом образованом свету у највишим разредима средњих завода корисно и са успехом предају, те служе као основе за више академско образовање на пољу философије а и као врло корисно опште припремно знање и за сва остала поља науке. Мислим, да би и за наше слушаоце философије на Великој школи било од велике вајде а у исти мах и велика олакшица за професоре стручних философских дисциплина, кад би им ђаци долазили из гимназија са већ стеченим познавањем основних логичко-психолошких закона, те после у својим академским предавањима могли дубље улазити у вишу научну Логiku и Психологију.

Благодарећи на поверењу, које сте ми поклонили остајем

Београд, Јула, 1883. г.

Господина министра понизан
Др. Мих. В. Вујић,
проф. вел. школе.

ГОДИШЊИ ИЗВЕШТАЈИ ДИРЕКТОРА СРЕДЊИХ ШКОЛА

XIV

ПАРАЋИНСКЕ НИЖЕ ГИМНАЗИЈЕ

Господину министру просвете и црквених послова

Према распису г. министра просвете и црквених послова од 17. Маја 1880. г. ПБр. 2273, част ми је поднети г. министру следећи извештај о стању школе за школску 1882—3. г. поверене мојој управи.

1. У почетку школске године уписало се у сва четири разреда 150 ученика и то: 116 мушких и 34 девојчице. У појединим разредима било је: I раз. 68 (55 м. и 13 д.), у II раз. 41 (33 м. и 8 д.) у III раз. 22 (13 м. и 9 д.) и у IV раз. 19 (15 м. и 4 д.)

2. Школску годину довршило је и полагало испите 112 ученика, и то: 83 мушк. и 29 девојчица.

По разредима било је: у I р. 45 (37 м. и 8

д.), у II р. 32 (24 м. и 8 д.), у III р. 18 (9 м. и 9 д.) и у IV р. 17 (14 м. и 3 д.).

3. У току школске године оставило је школу 15 ученика и то:

а, из разних узрока: 10 (у I р. 3, у II р. 5, и у III р. 2);

б, због болести: 3 (из I р. 2 и IV р. 1);

в, отишли у други завод: 2 (из II и IV раз. по 1);

г, одбијено на пријемном испиту: 3 (1 м. и 2 д.);

д, искључено с правом на испит: 13 (из I р. 12 и II раз. 1).

По овој статистици право на испит имају: 132 ученика. У I р.: 60; у II р.: 34; у III р.: 21 и у IV р.: 17. Од ових ученика нису полагали испит: 20 (у I р.: 15, у II р.: 2, у III р.: 3) због разних узрока.

4. Школу је довршило и прешло у старије разредe на чисто: 64 ученика (46 м. и 18 д.) У поједине разредe прелазе: из I у II р.: 23 (19 м. и 4 д.), из II у III р.: 21 (15 м. и 6 д.), из III у IV раз.: 8 (3 м. и 5 д.) и из IV раз.: 12 (9 м. и 3 д.).

Понављају испите: 26 ученика. У I раз.: 9 (мушк.), у II р.: 8 (7 м. и 1 д.), у III раз.: 5 (4 м. и 1 д.) и у IV раз.: 4 (мушк.)

Понављају разредe: 22 ученика. У I раз. 13 (9 м. и 4 д.), у II р.: 3 (2 м. и 1 д.), у III р., 5 (3 д. и 2 м.) и у IV р.: 1 м.

5. Успех у наукама:

а, врло добрих: 29 (у I р.: 6, у II р.: 11 у III р.: 4 и у IV р.: 8);

б, добрих: 35 (у I р.: 17, у II р.: 10, у III р.: 4 и у IV р.: 4); и

в, слабих: 48 рачунајући и оне, који понављају испите и разред.

6. По владању било је:

а, „По закону“: 74 (I р.: 30, у II р.: 20, у III р.: 13 и у IV р.: 11);

б, „Није у свему по закону“: 32 (у р.: 18, у II р.: 8, у III р.: 5 и у IV р.: 1); и

в, „Није по закону“: 26 (у р.: 12, у II р.: 6, у III р.: 3 и у IV р.: 5).

7. Награду у књигама с погледом на врло добар успех и владање „по закону“ добило је 29 ученика: у I р.: 8 (5 м. и 3 д.), у II р.: 11 (7 м. и 4 д.), у III р.: 4 (2 м. и 2 д.) и у IV р.: 6 (4 м. и 2 д.)

8. Кажњено је: 58 ученика, и то:

а, Одлуком савета професорског: 26 (у I р.: 12, у II р.: 6, у III р.: 3 и у IV р.: 5);

б, Заступником директора и разр. старешинама: 32 (у I р.: 18, у II р.: 8, у III р.: 5 и у IV р.: 1) ученика.

9. Озбиљних случајева непослушности није било.

10. Задоцњења од школе било је мало.

11. О берби имали су ученици три, а о св. Сави два дана одмора, ради кречења школе због прославе.

Моје субјективно мишљење о настави ово је:

1. *Наука хришћанска* предавана је у границама програма у сва четири разреда. По разредима

је свршена: у I р. 6. Априла, у II р. 21. Марта, у III р. 12. Априла и у IV р. 20. Марта.

Учебници су били: у I р. „библијске приче старог завета“, у II р. „библијске приче новог завета“ — обе од пок. Ђ. Даничића; у III раз. „црквено богословље“ (т. ј. наука о црквеним обредима) и у IV р. „Катихизис.“

По свршетку предмета г. вероучитељ је понављао теже партије. Из ове науке нису давати писмени задатци, него је г. вероучитељ захтевао од ученика објашњење онога, што им се празником и недељом из јеванђеља тумачи.

2. *Српски језик* предаван је по програму и свршен: у I р. 23. Марта, у II р. 15. Јануара, у III р. 12. Априла и у IV р. 20. Марта.

Настава у овом предмету била је и сувише стручна у I р. а диктандо, у стилу академијском, износило је неколико табака. Ова воља и марљивост г. наставника за похвалу је, али она стручност, тон и стил диктирања требала би да одпадне и да се спусти у ниво дечијег разумевања, јер се је приметило, да су деца једва савладала грађу уз помоћ и особиту заузетост г. наставника.

Последице ове наставе моћи ће се тек у старијим разредима стварно приметити.

У осталим разредима приметило се, да настава у овом предмету не беше најбоље обрађена, поред све заузетости г. наставника. Овај недостатак у главном долази отуда, што деца у старијим разредима код пређашњег наставника нису стручно и с разумевањем прелазила оне партије, које служе за основу комплицираним граматичким задатцима.

3. *Немачки језик* подељен је на четири наставника. У I р. свршен је: 1. Маја, у II раз. 13. Маја, у III раз. 2. Априла и у IV раз. 8. Маја — све по програму. Учебници су: у I р. „немачки буквар“ и „немачка граматика“ I део по Трауту; у II р. немачка граматика I и II део по Трауту; у III р. немачка граматика II и III део по Трауту и у IV р. немачка граматика III део по Трауту.

Овом поделом предмета на више наставника приметило се:

а, да наставницима није могуће у сваком разреду савладати све оне тешкоће у изучавању тога

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

језика, које би се иначе савладале, кад би један наставник кроза све разреде предавао;

б, да се једном методом предавања далеко већи и бољи резултат постиже; и

в, да сви г.г. наставници нису једнаке спреме, веље, стрпљења и вештине, што без сваке сумње, јако утиче на успех у настави.

Настава у немачком језику била је у опште практичка, као што су и учебници израђени, које би, по моме мишљењу, требало довести у компаративу са српским језиком и подврћи строгој ревизији.

4. *Географија*, предавана је по г. Карићу. У I р. „Топски Земљопис“ свршен крајем Априла; у II р. „Физички Земљопис“, крајем Марта, у III р. „Земљопис Јевропе“ крајем Маја и у IV р. „Космографија“ са описом Азије, Африке, Америке и Аустралије, крајем Априла.

У предавању служило се наставник картама: Србијом, Хандковом (Европа), Сидовљевом (Европа, Азија, Африка, Америка и Аустралија), Кипертвом (балканско полуострво) и планиглобом.

Карте, нарочито Сидовљеве, веома су непрактичне из ових разлога:

а, што нема на њима никаквих обележаја, по којима би се ученику могли објаснити поједини делови и границе; и

б, што ни најмање није обрађена пажња цртању, којим се ученику жели дати појам о ономе, што цртеж представља. Ова махна са малим изузетком примећује се и на картама које се израђују у државној штампарији.

Тешкоћа, коју су ученици трећег разреда имали са политичким делом долази отуда, што до скоро нису имали ни једну карту са политичком поделом земаља изузимајући: Аустро-угарску и Балканско полуострво. Ова тешкоћа долази још од опширна програма и честе промене предмета, која већином децу замори и помете.

5. *Историја Срба* свршена по програму у III р. 12., а у IV. р. половином Маја.

6. *Познавање човека* свршено је по програму у I р. 9. Априла. Како за овај предмет није израђен учебник него остављено наставнику да кубури са грађом, онда није загонетно, што ученици врло тешко савлађују.

7. *Ботаника*. Предавала се по ботаници Покорновој, превод од г. Ј. Пецића. У допуну биљне анатомије, наставник је диктирао неколико табака. „Шрајберове слике“ припомogle су изучавању биља. Једном су деца ишла у ботанизирање ради упознавања и класификације биља.

За боље и зрелије изучавање ботанике потребан јз заводу „хербаријум“, кога многи заводи давно имају и ако се не варам, г. Панчић је вољан да се радо понуди та празнина заводима, само ако предходи наређење надлежних.

Предмет је свршен по програму 19. Фебруара.

8. *Зоологија*. Предавала се по књизи г. К. Црногорца. Како је овај учебник далеко изостао у научној сувремености, то је наставник у оскудици бољег ауктора за средњу наставу принуђен био попунити празнину атласима, које је имао при руци.

Предмет је свршен 21. Фебруара.

9. *Физика* је диктирана у оскудици добро израђене, популарне књиге за средњу наставу.

10. *Хемија*. У оскудици израђена учебника, диктирана је по вољи г. наставника. Свршена је 4. Априла. Настава је у опште механичка и ништавна, због оскудице аларата и реагенаса; јер се бубањем голих, сувопарних правила без очигледности не да постићи зрелост у науци.

11. *Минералологија*. Предавала се по књизи Покорнога, од г. Ј. Пецића. Свршена је по програму 10. Фебруара. И ако су овај предмет деца учила у првом разреду, опет се није приметила никаква збиљска научна вредност, којом би се констатовала очигледна настава. Бубањем сувопарних правила и показивањем репрезентаната минералних без анализе, не може се правдати суштина науке, која би требала да је приметна у овом разреду, пошто су деца одрасла и предмет по ново учен.

12. *Математика* (рачун, алгебра и геометрија), коју потписани предаје у сва четири разреда, свршена је по програму: у I и II р. крајем Јануара, у III р. 18. Марта и у IV р. 15. Априла. У погледу наставе не могу ништа рећи, јер се тиче личности, која овај извештај подноси.

13. *Геометријско цртање* предавано је: у I, II и III р. по књизи г. Ј. Дерока. Настава је у опште с погледом на тешкоћу предмета и неправил-

дан говор г. наставника, веома задовољавајућа, нарочито што се тиче разних конструкција геометријских фигура и задатака.

14. *Цртање слободном руком* предавано је у сва четири разреда по обрасцима, који су тој вештини намењени.

15. *Краснопис* је предаван у I и II раз.

Прегледалице су разне: ћирилицом, латиницом и готским писменима писане.

16. *Гимнастика* је предавана по програму у сва четири разреда. Женскиње су биле изузете само у извесним радњама, које не одговарају — у погледу морала — њиховој природи.

Настава како телесна тако војена, особитом је вољом обављана како од стране ученика тако и од г. наставника, нарочито у потоње доба, кад је г. Драгомир Милошевић, поручик, постављен за предавача поменуте вештине.

17. *Нотно певање и музика* предавана је по програму дотичног г. наставника.

И ако је г. наставник с вољом обављао ове вештине, мора се сажаљевати, што деца нису била заузимаљива и одговорила успеху, који се на сваки начин могао очекивати у вештинама, које буде дух и естетику.

Да би се вештине: слободно цртање, гимнастика, нотно певање и музика гајиле како ваља и у деци будила воља, мњења сам, да се о Петрову-дне награђују ученици и из ових вештина, не обзирући се на успех обавезних предмета. Награде, које би се имале давати деци за вештине, не морају бити онакве као и за успех у науци, него такве, које би имале видљив знак награда у вештинама.

О овом предлогу није згорег да и „Просветни Савет“ промисли и избере начин, како ће се ученици у вештинама награђивати.

18. Писмени задатци давати су ученицима у смислу расписа од 19. Децембра Бр. 3712.

19. Сви су ученици пропитивати у два месеца и добили оцене.

20. Трећи и четврти разред оптерећен је предметима и часовима, с тога се није могао ни постићи онакав успех, какав се очекивао као од одраслијих ученика.

21. На испиту сваки је ученик говорио од 5 до 10 минута.

22. Кабинет физички нема никаквих справа за експериментацију а од хемијске лабораторије ни трага.

Књижница је прилично снабдевена историјско-филолошком групом; природница има тек неколико незнатних дела, а математика је право сироче! О овоме је се уверио тачно и поштовани ревизор г. Др Л. Докић, проф. велике школе, који је собом понео извесне податке.

23. Зграда, у којој је смештена параћинска нижа гимназија, не одговара школиним прописима, с тога би требало наћи другу, удеснију, у коју би се сместила сва четири разреда а не као што је до сад био одвојен четврти разред; или је најзад удесити и поправити тако, да бар у маломе личи на школу. Све оправке које се имају извршити на згради, потписани је доставио општ. суду и тражио 11. о. м. под Бр. 179, да се још школског одмора изврше, како доцније не би настава имала сметње. Што се буде урадило по овоме послу, известићу г. министра у своје време.

24. О Петрову-дне, после благодарења у цркви, свршена је обичном церемонијом свечаност у школи. Том приликом, после раздатих награда ученицима, читања класификације и опроштајне речи потписаног са ученицима, штовани гости изволели су приложити 33 динара „фонду сиротних ученика.“

КБр. 181.

15. Јула 1883. год.
у Параћину.

Заступник директора,
НОВАК САВИЋ,
професор.

XV

ЛЕСКОВАЧКЕ НИЖЕ ГИМНАЗИЈЕ

„Господину министру просвете и црквених послова,

Услед претписа господина министра од 8. Јуна т. год. ПБр. 4542 част је потписаног поднети му следећи извештај о лесковачкој нижој гимназији за прошлу 1882-3. школ. годину и то:

1. Што се зграде тиче, у којој је смештена лесковачка нижа гимназија, као што је из лањског извештаја господ. министру, познато, она је таква, да би овај завод и у интересу наставе, ученичког и професорског здравља, требало, што пре, затворити, тим пре, што намеравао грађење зграде за ову н. гимназију, утицајима оних, који би требали ову ствар, да потпомогну, хоће да се изметне у грађење среске куће.

2. Што се тиче спреме поступајућих ученика из оvd. основних школа, као што је и самом господ. министру познато, јер је и сам приликом свог лањског бављења у Лесковцу и прегледања школа рекао, да су лесковачке школе основне најгоре у земљи, да се не би затворио I. разред осим неколико њих, који су били свршили IV. разред примани су и они, које иначе не би требало примити.

3. У први разред уписало се било и примљено их је 27 ученика, 10 ученица и 2 повторавајући разред; свега њих 29 ученика и 10 ученица, укупно 39.

У II разред прешло их је 27 ученика, 2 ученице и 1 повторавајући, који је из Београда дошао, свега њих: 28 ученика, 2 ученице, 30.

У III разред прешло их је 17 ученика и 5 ученица; свега њих: 22, и

У IV разред 11 ученика, те је тако у сва четир разреда било уписано у почетку школске године 85 ученика и 17 ученица, свега 102 ученика и ученице.

4. Предавања су тачно одпочета, према законском пропису, 1. Септембра; али је бадава сва тачност и уредност г.г. наставника, код крајње неуредне и само партијским страстима обузете општине, која није хтела не само извршити наређене јој озбиљније оправке, но ни најмање ситнице, те се више дана дангубило, те око усађивања пећи, те мењања ових и т. д. да су г.г. наставници скоро целу зиму предавали у зимским капутима, редак је који зимњи час био да нису изишла са овога с плачним очима од дима, и ученици у III и IV разреду од овога су добијали и силне главобоље.

5. Од наведеног броја ученика и ученица, и то: од 39 ученика и ученица I разр. један је у течају године отишао у други завод, због премештаја својих старијих, 10 њих напустили школу због разних узрока, а нарочито због огромне сиротиње и

слабости и то махом ученице; те је остало 23 ученика и 5 ученица, свега је дакле остало до краја школске године њих 28.

Од 30 ученика и ученица у II разреду двоје су отишли у друге заводе, због премештаја својих старијих, а 6 њих напустило школу у течају године, због разних узрока, а нарочито огромне сиротиње, те их је 21 ученик и 1 ученица, свега 22, остало до краја школске године.

Од 22 ученика и ученице у III разреду, у течају школске године, из разних узрока, а нарочито велике сиротиње, напустило је школу њих 4; те је остало 13 ученика и 5 ученица, свега њих 18 до краја школске године.

У IV. разреду од уписаних 11 ученика, сви су остали до краја школске године.

6. Сви су предмети не само били заступљени, осим вештина музике и певања, него су тачно по прописаним програмима и предавани и свршени у своје време те и поновљени до испита осим „Познавања човека,“ што је наставник тог предмета дошао доцкан и није имао до Фебруара никаквих учила.

7. Што се тиче успеха ученика и то:

а.) у I разреду 14 ученика и 3 ученице свршили су овај разред а остало их је 9 ученика и 2 ученице да понове разред.

б.) у II разреду од 21 ученика, 1 ученице, свега њих 22, 16 ученика и 1 ученица, дакле 17 свршило је разред, а 5 остало их је да понове исти разред.

в.) у III разреду од 13 ученика и 5 ученица, свега њих 18, није ни један остао да понови разред, но су сви прешли;

г.) у IV разреду од њих 11 свршило их је 10, а један је остао да понови разред.

Од заоставших до конца године 68 ученика, 11 ученица, свега њих 79 свршило их је:

а.) са *одличним успехом* 5 и то: у II разр. 1, у III разр. 2, и у IV разр. 2.

б.) са *врло добрим* 32 и то: у I разр. 8, у II разр. 7, у трећем разреду 11 и у IV разр. 6.

в.) са *добрим* успехом њих 32 и то: у I р. 12, у II разр., 12, у III разр. 5 и у IV разр. 3;

Свега: од 79 ученика сва четири разреда 5 одличних, 32 врло добра, 32 добра а остали су по поновљеним испитима које остали да понове разреде, које, по поновљеним испитима, прешли у старије.

8. Испитивани су ученици на испитима у I и II разреду од између 5 и 9 минута; а у III и IV од између 12—17 минута просечно; али из Српске синтаксе, Алгебре, Историје Срба и Рачунице и повисе од наведеног времена.

9. Од како је ступио у живот нов „школски закон за ученике гимназија и реалака ПБр. 5106 од 1882. год. и 5. Јануара 1883 год.“ ученици су, особито нижих разреда, тако много изостајали, да су ученици у:

I разр. учинили 945 изостанака неизвињених, а 1579 извињених;

II разр. 491 неизвињених и 1117 извињених;

III разр. 62 неизвињених, а 1101 извињених;

IV разр. 35 неизвињених и 271 извињених;

Свега дакле: 1533 неизвињених и 4068 извињених изостанака од школе и цркве.

Према овом ваљало би бар за ниже разреде наћи који други начин, да се овако огромни и силни изостанци ученика одклоне и спрече; па би, ако се не знају други начини, боље било повратити у живот и бивши закон, но остати при овом.

10. Изостанака је било нешто мало такође и од стране г.г. наставника, од школе и цркве.

11. Као што је и у лањском извештају напоменуто, Лесковац је једно од најнездравијих места у нашој држави, у којима се налазе средњи заводи, и кад би, према месним неприликама лесковачких станова, требало највише ученици да науче, а то је за време трајућих топлих дана јесењих и пролетњих, онда нема ученика, који (због шкрофула) не болује или очима или гушама и т. д. а у пролеће неки још и наступима велике болести.

12. Имаовно је стање родитеља ученичких такође јадно и жалосно, да у свој гимназији на једног ученика, кога родитељи могу, којекако, издржавати долази по 8 и нешто више сиромашних, те је потписани израдио код месне општине, и ова је давала на 14 ученика и ученица своје благодетељне месечно по 62 динара и на четворицу државних благодетељанаца давано је месечно по 42 дин., свега дакле 18

благодетељанаца, на које је месечно трошено по 102 динара.

Осим овог, као и прошле год. наставници су лесков. н. гимназије са месним општин. судом давали још и две забаве у корист сиромашних ученика и од новаца, отуд добијених:

а.) оденуто је 11 ученика заједно са ученицама;

б.) за 130 динара купљено и раздато: 1.) 180 табака цртаће хартије, 2.) 12 туцета цртаћих оловака; 3.) 1 рис хартије за краснорис; 4.) 85 ком. гуме; 5.) 20 ком. тушева; 6.) 18 малих кутија шестарова; 7.) 32 лењирића; 8.) 23 ком. табли; 9.) 2 кутије пера.

в.) Г. Вилхелм Бадер, оvd. инжињер, пред Петров-дан дао је 49 динара, те је од тог новца, и по његовом пристанку, оденут сиромашан један ученик и једна ученица.

г.) По настојавању директоровом ученици и ученице сва четири разреда, које међу собом мало имућнији а које опет помагани и г.г. наставницима, који су и на забавама највише приложили, свега од 19 обојих лица, скупили су новаца, хартије, пера и т. д. и за овај купили, па давали као помоћ оним сиротанима, који нису могли бити ни државом ни општинском помогнути нарочито због ниског ступња оцена, и то:

а.) 42 стаклета мастила;

б.) 2699 табака хартије;

в.) 35½ табака црт. артије;

г.) 82 плајваза;

д.) 75 ком. гуме;

е.) 65 држака за пера;

ж.) 282 пера;

з.) 3 мале кутије шестара;

и.) 2 Немачка буквара и

к.) 4 ком. Познавања човека.

13. Као и предпрошле, тако је и прошле школ. год. које недељама и празницима после службе божије и које опет на поменутих забавама и даваним у корист месне читаонице и општинске сиротиње ученици III и IV разр. изговорили су које написаних прича, 30 оваквих састава; а ученици I и II разр. изговорили су и издекламовали 42 најодабраније народне епске песме из зборника Караџијевог; и сви скупа научили и испевали 120 разних патриотских појетских и из разних крајева народних песама.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Тако су за прошле две школске године саставили и изговорили пред свима својим друговима, директором, а више пута и пред повише публике: 61 беседу и народну причу; научили и издекламовали најодабранијих наших епских песама 85 и научили и испевали, које појетских патриотских, а које из разних крајева нашег народа, народних 70 песама.

14. Кажњено је свега 59 ученика махом за изостанке са 329 дана затвора. Осим овог двојица одпуштени су за годину са правом полагања а 2 без права на полагање испита; дакле је њих 63 ученика кажњено, и то су скоро једни и исти кажњавани за изостанке.

15. Што се тиче природних кабинета, осим нешто за минералогiju, других и нема никаквих, па и нај-

ужнијих и неопходних хемијских и физикалних апарата, те све што је из тих предмета учено, учено је на памет без игде и једног показаног опита, ван што је наставник природних наука неколико пута изводио ученике у околину, показивао им разна биље и оно мало находећих се копова.

16. Писмени домаћи задаци су редовно, према саветском решењу, из свију предмета давани у своје време и прегледани.

Бр. 298.

27. Септембра 1883. год.

у Лесковцу.

Директор лесковачке н. гимназије

М. С. МИЛОЈЕВИЋ

ИЗВЕШТАЈИ ШКОЛСКИХ НАДЗОРНИКА

О ИСПИТИМА У ОСНОВНИМ ШКОЛАМА

ЗА 1882—3. ШКОЛСКУ ГОДИНУ

XVIII *)

г. Димитрија Милићевића, професора, о испитима у основним школама округа чачанског

Господину министру просвете и цркв. послова

По наредби господина министра просвете и црквених послова од 6. Маја ове године ПБр. 3547 прегледао сам све основне школе у чачанском округу, о чему ми је част поднети господину министру свој извештај:

1. Наставни предмети

а) Наука хришћанска

Мали је број школа у којима се наука хришћанска предаје тако, како ће ђаци добити довољно мо-

*) С овим свршавамо серију ових надзорничких извештаја за прошлу школску годину.

Остали су нештампани извештаји надзорника за варош Београд и Ниш и за округе: ваљевски, књажевачки, смеђеревски, шабачки и црноречки. Извештаји изасланика за поменуте две вароши нешто су без примедба од општег и већег значаја, а нешто нису никако ни удешавани за јавност; изасланици за поменути прва четири округа нису никако ни подносили «општи део» извештаја, а извештај изасланика за округ црноречки није никако за штампу, једно због своје превелике опширности, а друго и због своје садржине која је непрекидана и изукрштана разним субјективним назорима и примедбама пишчевим. Ур.

ралне поуке, како ће имати чистих појмова о својој узвишеној вери, — да би им, као доцнијим грађанима ове земље, ова наука донела оне користи, које су јој намењене.

У неким се школама просто бубају правила без икаквог разумевања, у многима опет и ако се што год разуме ипак немају ђаци довољнога знања, а најмање има школа у којима је све учињено да би се успех у науци хришћанској могао сматрати као потпуно добар.

б) Српски језик

Понајвише има ђака који су показали једва добар успех из српског језика.

Овome је узрок неразумевање: не умеју да разликују гласове, слоге, а нарочито речи, не знају какова је која реч, па и у мењању речи нема довољна успеха. Прилично се греша и у правопису. Многи ђаци причајући просто бубају.

На жалост, има и наставника, који чине скоро исте погрешке.

У Краљеву ђаци говоре доста рђаво. Неки су наставници у овome приметан успех учинили.

в) Црквено-словенски језик.

Сви наставници нису на овом предмету довољно радили сматрајући, разуме се погрешно, да није од велике важности по наставу, те је поглавито с тога

и успех у црквено-словенском језику у неким школама сасвим недовољан.

г) *Рачун*

Овај се предмет са свим разнолико предаје, што је доиста чудно кад се узме у обзир то, да сви ђаци имају једну и исту ручну књигу и да су сви наставници по тој предавали!

Једни су радили више на усменом, други на писменом рачунању, а неки нису довољна успеха имали ни у којој врсти рачунања: ни усменој, нити писменој.

Врло мало има наставника који су својим ђацима објашњавали рачунске операције; неки нису ништа ни објашњавали; а највише њих објашњавају радове у овом предмету „пробама“ не знајући, да „проба“ није никако објашњење већ увера, да је овај или онај рачун добро решен.

Неки опет наставници никако или врло ретко дају задатке из обичног живота.

Многи су опет научили своје ђаке бубању задака, на шта сам у почетку посумњао с тога, што деца и сувише брзо не мислећи скоро ништа погоде резултат. Приметивши то, почнем мењати бројеве који долазе у задацима и тако дођем до потпуног уверења да деца не умеју решавати самостално ни најпростије задатке нити усмено, ни писмено. — Мењајући на овај начин наставникове задатке наишао сам и на такве наставнике, који не могу ни сами да реше ове у неколико измењене задатке. При томе се обично збуни и сам наставник и тако после све иде наопако.

Па што је најгоре, понајвише наставника не разумеју ни најобичније ствари из овог предмета.

д) *Познавање домовине и света.*

Овај се предмет предаје тако, да никоја два наставника нису једно и исто предавали, а ни програм предавања није потпуно одређен, те с тога је нужно да се детаљни наставни програм што пре начини.

Интересантно је, како су неки наставници предали о површинама учионице не знајући ни сами шта је површина.

Има пуно које чега што би ме далеко одвело кад бих све набрајао, али у главном то се може свести на много ствари које су неки наставници предавали без икаквог стварног разумевања.

ђ) *Познавање природе*

Овај се предмет скоро онако онако исто предаје као и познавање домовине и света.

е) *Поука о чувању здравља*

И овај предмет предаван је разнолико као што је и познавање домовине и света.

ж) *Земљопис*

Овај се предмет предаје скоро свуда по старој методи и ако је она врло непрактична. Географију треба предавати тако како ће деца добити чистих и јасних појмова из ове науке

Није довољно само то, да ђаци могу на мапама изнаћи што је најважније, него треба да знају и на памет направити бар приближно план, па не само то, него треба да умеју и у пољу то исто распоредити онако, како је у природи.

з) *Историја*

Има прилично деце која својим речима причају појединости из историје.

Највећа је мана у предавању овога предмета та, што се не предаје тако, како ће и васпитна страна бити заступљена.

и) *Певање*

Успех у певању није свуда једнак, а то долази поглавито отуда, што има и наставника који не знају певање а по негде је и црква толико удаљена од школе, да деца врло ретко могу ићи у цркву и тамо понављати оно што у школи науче.

ј) *Телесно вежбање*

У неким школама нема скоро никаквог успеха у вежбању, негде нису деца ни обучавана, у многим је школама учивњен приличан напредак.

2. Научна и стручна спрема наставника

Нема много наставника који су потпуно спремни, већина може поднети, има их које треба што пре укловити са дужности.

3. Школска књижевност, књижнице и учила за потребу школску

Да немамо довољно добрих школских књига, то је већ познато свакоме, који је за то надлежан; школске књижнице такође су сиромашне; најзад, немамо ни онакових учила каквих има у школама образованијих народа.

Ни један наставник није имао дневник предавања, већ су неки написали програм свога рада у школи а неки имају и израђених предавања.

Деца су много изостајала по сеоским школама, а томе су понајвише узрок општинске власти јер нису по жалбама учитеља скоро ништа радиле све дотле, док нису школски одбор образовани. Сад је већ друкчије, деца долазе уредније у школу.

Крајње је већ време, да се деца која у школи ноћивају заједнички хране, јер досадашња њихова храна не одговара ни у колико хигијенским прописима, па

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

и собе у којима ови ђаци спавају не одговарају потпуно прописима о грађењу школа.

Прилажем % списак прегледа стања зграда школских, школског намештаја и учила у свима школама округа чачанског и %% списак прегледаних школа истог округа на крају 1882-3. школске године.

Господину министру просвете и црквених послова најпокорнији слуга,

14. Јула, 1883. год.
у Ваљеву.

Назорник осн. школа у окр. чачанском,
ДИМИТРИЈЕ МИЛИЋЕВИЋ
професор.

ВАСПИТАЊЕ КАО НАУКА

од

АЛЕКСАНДРА ЂЕНА

ГЛАВА ПРВА

ЦЕЉ И ЗНАЧАЈ НАУКЕ О ВАСПИТАЊУ

Научна обрада ма какве вештине састоји се нешто у примени оних начела, која постављају различите науке из којих је та вештина састављена, као примена хемијских закона у земљорадњи, а нешто у сасвим тачном и одређеном излагању, извођењу, постављању и доказивању свију оних различитих начела или правила, из којих је дотична вештина састављена.

Оба двоје, како пуноћа и обилатост мисли, тако и јасноћа у целом излагању, имају да потврде вредност научне методе.

ОДРЕДБА ВАСПИТАЊА

Ја хоћу најпре да напоменем ону дефиницију, коју су оснивачи пруске школе у своме идеалу иставили. Она је у кратко означена као „хармонијско и равномерно развијање човекових способности,“ или опширније, по Штајн-овим речима, „као метода, која је на природи самога духа основана, којој је циљ, да све душевне силе развије, да сваки успавани принцип живота пробуди и ојача; да се клони једностраног развијања и да брижљиво негује душевне покрете, на којима почива вредност човекова.“ Ова одредба, која је управљена против једностраног ограничавања у опште, поглавито се односи на непотпуност у васпитању, које је владало у пређашња времена, као што је занемаривање телесног или мишићног образовања, чулног образовања или посматрања, даље, образовања у вештинама или облагорођавања. За тим, ова одредба показује, да ни они, који

су нарочито били позвани за овај посао, нису чинили све што је требало како у погледу образовања разума, тако ни за више морално образовање, па ни за оно, коме је крајња циљ срећа или уживање.

Васпитац, који би хтео да ради у духу овога идеала, не само да не би захтевао сувише много, према способностима својих ученика, него он би се још и клонио свега, што би га ма у ком правцу могло навести да учини више него што треба; он би сматрао као веома нужно, да у свима предметима одржи саразмерност и равнотежу. Васпитање, које би искључно било управљено на један предмет — на образовање језика или на посматрање, или само на образовање у лепим вештинама, у апстрактним наукама, на образовање телесне гичкости, узвишених осећања и мисли или на саму теологију — такво васпитање не би се сматрало као правилно решење задатка.

Пруска је дефиниција за себе добра, само ју је тешко довести у сагласност с извесним приликама као што је на пр. та, што су неки људи особито обдарени и умешни само за неке радове, те с тога друштво има веома велике користи од тих особина појединих индивидуа, и ако се то, према горњој дефиницији, мора сматрати као „нехармонијско“ или једнострано образовање. Сем тога, та одредба оставља нерешену једну од великих тешкоћа а то је: како да се „сав човек“ образује или хармонијски развије, и не показује како да се ограничи власт васпитачева, која му је по нужди дата, да он сам избор чини према релативној вредности.

И ако није лако, опет је могуће, сва ова различита гледишта у теорији хармонијског развијања

WWW.UNI.LB.RS
У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

прегледати. Но кад би се баш и то учинило, опет је сумњиво, да ли би се много добило, кад би се она теорија узела као основа васпитању и тако применила.

У једном врло значајном чланку о васпитању, који је *Д. Миљ* у „*Enciclopedia Britanica*“ изнео, поставља се као крајња мета васпитању: „Индивидуу колико год је могуће више оспособити и положити јој темељ најпре за оно што ће служити за срећу самој њој а после и за срећу осталих створења.“ Међу тим, ово се може пре сматрати као поправљен одговор на прво питање вестминстерског катихизиса које гласи: шта је крајња циљ човекова? Највише што ми можемо захтевати и очекивати од васпитача, који не може бити све у свему, то је, да он учини своје у потпомагању човечанске среће, добра, по утврђеноме реду. Свакојачко ова је одредба много ближа самој ствари, него немачка формула. Она не обухвата, нити се занима даље с хармонијом разноврсности и с целином развитка сваке индивидуе у свима појединостима и правцима, већ све ово узима само толико, колико је потребно за осигурање главне цели.

Д. Миљ није сам са својим далеко захваћеним погледом у овоме предмету. Најобичније се употребљује подела у васпитању на: физичко, интелектуално, морално, религиозно и техничко образовање. Али кад запитамо шта се разуме под физичким образовањем, онда добијам одговор, да се оно састоји у развијању здравог човечијег створа свима средствима у погледу хране, одећа и у опште свега живота. *Д. Миљ* обухвата овај предмет у својем чланку, а *Спенсер* му у својем делу о васпитању посвећује врло интересантну главу. Међу тим, мени изгледа, да би овај део требало са свим одвојено обрадити. Он не зависи од начела и од обзира, који управо руководе васпитача при вршењу његовог задатка. Објашњење овога предмета не помаже нам ни на који начин у васпитању у оном смислу, у ком се то обично разуме, нити је сам тај предмет и цело то питање боље осветљено кад се придружи непосредно васпитној вештини. Телесна снага и здравље је један од најглавнијих услова за телесно или духовно образовање, али васпитачу није задатак да износи правила науке о здрављу.

С овом заблудом — јер ја то сматрам као заблуду — која се чини, уводећи науку о здрављу у васпитање, можемо за час бити готови, не упуштајући се много у расправљање. У осталом са свим је друкчија друга страна ове дефиниције, т. ј. што веле, да је крајња циљ целокупног васпитања потпомагање човечијег блаженства, добродетељи и савршенства. Мислимо, да нам се неће замерити, ако додамо једно ограничење, а то је, да је васпитање у томе само једно средство, само један чинилац од многих, који суделују у остварењу главне цели васпитања. Но опет остаје широко поље за разна мишљења о томе, у чему се састоји срећа, добродетељ и савршенство. Сем тога, расправа о томе спада у етику и теологију, и треба је, кад се пренесе у област васпитања, са свим пажљиво и опрезно примати.

Пре него што пређем на решавање ове тешкоће, која је највећа од свију осталих, забавићу се мало и са неким другим назорима о васпитању, који такође имају исту ману, што стављају сувише велике захтеве. Овде могу навести млађег *Миља*, који, као и његов отац, одступајући од великог броја теоретичара, почиње *more scientifico*¹⁾ дефиницијом. По њему „васпитање обухвата све што ми сами за се чинимо и што други за нас чине са нарочитом цели, да би савршенству своје природе ближе дошли. Оно обухвата у својем најширем обиму и све посредне утицаје на карактер и човечије способности, који долазе од предмета и установа, којима је непосредна циљ са свим друге врсте, као што су: закони, облик владавине, облици друштвеног живот, индустрија, па и саме физичке околности, које не зависе од воље човекове: климат, земљиште и друге месне прилике, — све то има утицаја на васпитање.“ Он истина и сам признаје, да је ово веома опширно узета циљ васпитања, па с тога узима ужу дефиницију као најближу циљ васпитања, овим речима: „Образовање, које сваки нараштај на своје потомке преноси, да би их одржао у оном културном стању, које је до тога доба постигнуто, и по могућству да би се та култура још и проширила и увећала.“

Не упуштајући се у спорно питање шта је то „савршенство“, опет ми она прва, опширнија, дефи-

¹⁾ По научном обичају.

ниција изгледа сувише опширна и за саму најширу философију васпитања. Они утицаји, које на човеков карактер имају клима, географски положај, вештине, закони, владавина и други различни облици друштвеног живота, састављају један врло интересантан део социологије и они нигде на друго место и не спадају него баш тамо. Оно, што ми сами за се и што други за нас чине, да би нас ближе довели савршенству наше природе, може бити васпитање у правом смислу те речи, али може и не бити. Не налазим да је zgodно и удесно, да овде наводим непосредни утицај каштига и награда. Без сумње, разумем се, да и ми нешто сами чинимо за своје сопствено васпитање у правом смислу те речи, — а то исто вреди и за друштво; али обични утицај, који друштво дељењем каштига и награда врши, није стварни део васпитања, како га ја замишљам, и ако све то суделује и има утицаја на неке функције.

Миљев ужи опис о значају овога предмета није погрешан. Образовање сваке генерације старијом може се са свим узети као васпитање. Међу тим ова је одредба више разноврсна, него строго научна. Она не потпомаже образовање, које доцније долази.

У *Чемберсовој* енциклопедији, а у одељку „васпитање“ има ова одредба: „У најширем смислу речи, човек се васпитава, било с добре или с рђаве стране, свим оним што на њега утиче од колевке па до гроба. Али у ужем и обичном смислу, под васпитањем се разуме само онај рад, који се врши с нарочитом намером да се човек васпита; разуме се, онај труд, који одраслији део друштва чини за образовање разума и карактера млађег дела, (при чему се велика важност полаже на спољне утицаје), а нарочито онај рад, што га врше нарочито за тај посао спремљени васпитачи и учитељи.“ Последња реченица захвата оно баш, што је најважније, а то је метода и вештина учитељева. И ако учитељ не ради сам сав посао, коме се нарочито посветио, опет је он најјаснији и нарочити израз целокупног тока у целом васпитању. Еад бисмо могли каквим испитивањем и разлагањем учитељску вештину до идеалне висине подићи, онда бисмо тиме учинили све што се од науке о васпитању или вештине може захтевати.

Ја се враћам највећој тешкоћи, а то је питању: шта је крајња циљ целог учења, или, ако му је циљ

у заснивању среће и усавршавању човека, онда какав позитиван ослонац и правило стоји у томе за васпитача? Ја сам већ напоменуо, да испитивање тога припада другим гранама, па ако се тамо не може никакав складан и јасан одговор дати, онда ни васпитач није дужан да те празнине попуњује.

У овом незгодном положају има два главна правила за управљање, од којих је једно на први поглед са свим јасно, а за друго је потребно више размишљања. У ова два правила васпитач може наћи све што му треба за управљање при његовоме послу, и преко ова два извора, васпитач нема погрешке да тражи помоћи.

Јасно је правило, да се треба ограничити на оне ствари, о којима влада потпуна сагласност. Број оваквих је ствари велики, а предмети, који се у њима налазе, врло су важни; они управо образују опште предмете, који се у школи уче.

Међу тим није тако јасно у оним предметима, у којима не влада сагласност. Код таквих предмета васпитачу није лако одредити трошак, који се мора учинити, па да се извесно знање стече, јер ту и сам васпитач није на чисто са вредношћу онога знања, на да може водити рачуна о целом труду који се за то мора уложити; а при решавању таквих питања мора и трошак бити један од оних чинилаца који пресуђују. Који се добро разуме у васпитању, тај је у стању да најбоље каже, докле му помоћни извори могу користити за постигнуће различитих циљева, као што су: обичаје и навике увитомљавати, развијати самопожртвовање, довести све снаге у равнотежу, целог човека образовати итд.

Видећемо, да се један део науке о васпитању састоји у томе, да се сви замршени појави у своје последње делове раздвоје. На основу таквога разлагања може се најбоље и трошак израчунати, и тада ћемо бити у стању да оценимо шта треба од васпитача тражити.

Тражећи циљ, ми смо дошли на оно, што школа треба да врши. Да би се ово начело у научан облик довело, мора се мало заокружити и угладити, али за то је оно најзгодније, да нашем погледу да још с почетка сталан и сигуран правац.

За успех онога, што треба учитељ да врши, сад је најважнија средишња тачка, *пластичка моћ духа*.

Од тога зависи не само добијање самога знања, него у опште све што дух треба да схвати и запамти. Најотвореније се ова моћ појављује при памћењу саопштенога знања, при учењу. Кад се с овога гледишта пође, онда је највеће и најважније питање у васпитној вештини: како се памћење снажи и ојачава. С тога морамо узети у рачун све различите духовне способности, које, било посредно или непосредно, стоје у свези с памћењем. Другим речима: ми се морамо ослањати у свима тачкама на науку у којој се налазе објашњења и правила о условима памћења.

И ако добијање памћења — способност утврђивања и задржавања — зависи од једне једине духовне моћи, коју баш с тога треба са свим брижљиво испитати, ипак има још и других различитих моћи — од чести интелектуалних а од чести оних, које спадају у нарав или ћуд — које заједно са осталима условљавају памћење. Свакој од тих моћи мора се поклонити озбиљна пажња у науци о васпитању.

Тако смо први и најглавнији конач засновали за први одељак предмета, за чисто психолошки део. Исто је тако важан и други један одељак који до сада није именован, а то је испитивање о складном или природном реду предмета, које би требало уредити према релативно простој или сложеној природи њиховој; даље истраживање и испитивање о њиховој вези и зависности. Успех у васпитању од чести је условљен тиме, да ли је ученик упознат са свима оним предметима, који служе као припрема за извесан други предмет, о коме ће се ученику предавати. У извесним случајевима ово је само по себи јасно: аритметика се узима пре алгебре, геометрија пре тригонометрије, а неорганска хемија пре органске. Али у неким случајевима је овај ред предмета нејасан, услед неких околности, па да би се тај ред одржао и очувао и у таквим приликама, потребно је врло зредог и озбиљног размишљања. Ја би ово назвао аналитичка или логичка грана теорије васпитања.

Један је део научне методе и то, да се тачно одреде и утврде најглавнији изрази, т. ј. да се значење тих израза са свим тачно испита и утврди. Многа питања, која се тичу васпитања, постала су нејасна само с тога, што израз „дисциплина“ није тачно одређен.

Даље мора се узети у обзир, као једна од најглавнијих ствари, које у овај предмет спадају, да се знање најбоље добија о ма којој ствари, *везивањем општих научних начела с тачним посматрањем и експериментима*. На свако веће питање треба да дође светлост с обе ове стране. Технички је израз за то: везивање дедуктивне и индуктивне методе. Дедукције се морају добити засебно и на свој начин, али са тачношћу што је могуће већом. Индукције су начела праксе, прочишћена опширним упоређивањем и потребним правилима обазривости.

Тако, моје је мишљење, да из науке о васпитању треба све оно избацити, што припада много опширнијим деловима човековог живота, па концентрисати гледиште само на оно, што искључно припада васпитању — средства и путови, којима се човечије моћи усавршавају. Саопштавање је знања потпуни тип целог процеса, али васпитна радња улази у делове духовног живота, који нису интелектуалне природе, у радње и душевне покрете, при чему, у осталом, исте скате раде.

Васпитање не обухвата примену *свију* наших интелектуалних функција. Способности у продуктивном раду, као на пр. у занатима, у самосталном испитивању науке и у вештачким творевинама, различно се руководе и усавршавају. Основни принципи човечијег духа примењени су на обе стране, али кад они по кад кад дођу у додир, онда се толико разликују међу собом, да је увек боље да се сваки за себе узме и обради. У *Локовој* расправи: „Вођење разума,“ продукција, присвајање и изнајмање нису довољно међу собом разликовани.

ГЛАВА ДРУГА

ОДНОШАЈИ ФИЗИОЛОГИЈЕ

Физиолошка наука служи, у свези са целокупним посматрањем пређашњих времена, као теоријски вођ за разрешење задатка: како живи створови долазе до потпуне зрелости своје физичке снаге. Ово треба, као што је већ примењено, са свим одвојити од правог васпитног посла.

Васпитна вештина претпоставља извесну, просечну меру физичког здравља и не брине се о начинима и путовима како да се то одржи или умножи. Васпитање се додирује са физиологијом или хигије-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNIBS.BS

ном само у погледу пластичке функције мозга или функције за присвајање у правом њеном значењу, као утврђивање оних нервних веза, које служе као основа памћењу, навикама и добијеној снази.

Но ипак, физиологија, у данашњем своме стању, може се врло мало применити на културу пластичке способности. У васпитању ми се морамо увек ослањати на наше непосредно искуство, и тим начином испитивати, а физиолошке законе узимати и њима се помагати само у zgodним случајевима, где би требало да се што год спречи или поправи. Тако исто било би неблагодарно, кад не бисмо хтели достојно ценити резултате и факта, које васпитање узима у помоћ, од физиолошких доктрина о физичкој бази памћења.

У погледу овога предмета физиологија учи и износи општи факат, да памћење почива на нервној снази или моћи, која се одржава храћењем, као и свака друга физичка снага, и у којој бивају промене између напрезања и мира или одмора. Тако исто знамо, да пластицитету, као и свакој другој функцији, шкоди како нерад и устајалост тако и прекомерно напрезање.

У колико овде долази у обзир чиста физиологија, ја бих обратио пажњу нарочито на једну тачку. Човечији је организам један велики агрегат од органа или појединих делова — варење, дисање, чула, мишићи, мозак.

Кад умор преовлада, онда од тога пате сви органи у опште. Кад почне опорављање, онда се и сви органи оснаже. Ово је прво и најјасније правило и последица. Само овде долази још једно ограничење због тога, што сви људи нису подједнако обдарени различитим функцијама. Тако код неких је особито снажан стомак, код других мишићи, а код неких опет мозак. Али код свију ових индивидуа оснажавање бива на исти начин, само што особито снажни органи добијају то према размери њиховога капитала; „ко има, томе ће се и дати.“ Још више у овој ствари морамо узети у обзир и то, да баш они органи, који особито много раде, добијају више него што им њихов део износи. Кад органе неравномерно напржемо, онда их неравномерно и хранимо.

Сад долази главна ствар: да би се пластичка моћ духа ојачала, мора се мозак хранити. Разуме

се, то ће бити онда, кад се цело тело у опште храни и кад поједини остали органи не захтевају сувише много, те да органу духа остане са свим мало. Кад на пр. мишићи или варење добије велику превагу, онда мозак неће моћи добити онолико колико му је потребно. Исто тако биће у обратном случају, т. ј. ако је радња мозга, било природном обдареношћу или вештачким надражајем, веома велика, онда ће мозак потребовати много хране за се, те тако ће за остале органе остати недовољно. Духовне ће се функције ојачати и попети, али за то ће остале закржљати. Кад овако стање наступи, онда је излив духовне снаге врло обилат.

Али ми морамо, даље, и саме духовне функције разликовати, јер оне су врло различне и једна другу искључују. За ово није потребна бог зна каква финоћа, па да се односи тих појединих пододелака објасне. Најочигледнија и највећа противност постоји између интелекта и осећања, или другим речима: између задовољства, бола и узбуђења с једне, а сазнања с друге стране. Кад су узбуђења, која се односе на осећања, врло жестока, онда пати интелект, а кад је опет умно напрезање сувише јако, онда попушта осећање, (с ограничењем, које за нашу целъ није потребно да овде напомињемо).

Али кад се узме у најширем смислу, опет ум није једно и исто што и пластичка операција или памћење. Закони ове необичне фазе нашег ума, могу се најбоље познати, кад је посматрамо као чисто духовну појаву. Међу тим и сама нам физиологија пружа факта, која потпуно потврђују наша психолошка посматрања.

Кад се памћење посматра са чулне или физиолошке стране, онда је оно један нови нервни прираштај који постаје не у једанпут већ у више пута, као производ неког броја утисака у извесним линијама мозга. Ово је један од оних процеса, који, како се мисли, највише потребује хране, више него ма који други у сфери нашег ума. Стечену снагу много је лакше извезбати и за то треба мање трошка, него изнова је стећи. Ми можемо бити у таквом стању да једно можемо вршити са свим добро, а друго не. Кад се тековине духовне или добијање знања посматрају са физиолошког гледишта, онда излази, да се то може вршити само у zgodним, изабраним и

срећним моментима, таквим тренутцима, кад се може снага мозга добро руководити и свестрано кретати.

ГЛАВА ТРЕЋА

ОДНОШАЈИ ПСИХОЛОГИЈЕ

Најопширнија глава у науци о васпитању мора се занимати са одредбама свију оних психолошких правила, која било посредно било непосредно утичу на процес духовних тековина. Сваки део психологије овде ће бити користан, а нарочито психологија интелекта. Од три велике интелектуалне функције: разликовање, везивање и памћење, ова се последња највише тиче васпитања и по томе је најважнија, али и остале, као саставни делови, упливишу, свака на начин који јој је својствен.

Разликовање

Дух почиње свој рад разликовањем. Свест о разлици то је први почетак сваке духовне радње. Добити какав нов утисак, значи промену приметити. Кад се топлота у соби погне за 10 степени, ми ћемо то дознати по промени осећања. Ако ли ми не сазнајемо ту промену, ако нисмо никакву промену приметили, онда је гласна ствар за нас изгубљена, ми нећемо добити никакав утисак — ми нећемо знати ништа о томе.

С тога је наш ум апсолутно ограничен нашом способношћу за разликовање, т. ј. што је јача способност за разликовање, у толико ће се цела интелигенција бити већа. Друге интелектуалне способности и не долазе пре, нити ступају у деловање на пр. памћење, док не будемо извесни број ствари разликовали. Кад најпре не бисмо осетили разлику између светлости и таме, између онога што је црно и оног што је бело, или што је црвено и жуто, онда не би било никаквог видљивог догађаја у нашем сећању. Па баш кад би било и највећег дара за памћење, опет не бисмо у стању били да схватимо спољни свет. Празноћа опажања условљава празноћу памћења.

Али даље. Финоћа и нежност у осећању разлика, то је мера за разноврсности и множину наших првих утисака, па с тога и целог нашег сећања. Ко само дванаест нота на музичкој скали разликује, овим је онда и његово сећање о тоновима везано. Ко сто-

тину приметних разлика примећује и његове ће се представе а и сећања у истој мери умножити. Памћење се у своме раду пење само до оне висине, где стоји снага за разликовање; више оно не може.

Ми имамо од природе извесну снагу за разликовање у свима областима наших чула. Тако можемо још испочетка мање више финије разлике приметити у свему што се чује, види, окуша, омирише, опита и осети, и за сваку ову чулну радњу неке су личности много способније него друге, па с тога и разлике неједнако примећују. У овоме је најдубљи основ интелектуалне неједнакости; а после с друге стране ту лежи основ разноврсности укуса и тежња. Кад од два човека један примећује у истим бојама пет различитих нијанса од боја, а други на том истом месту, истим бојама, само један прелаз види, онда су путови те двојице још у напред обележени и они се разилазе далеко један од другог.

Веома је важно да се на ову урођену неједнакост пази, нарочито онда, кад треба да се одреди детету ово или оно стручно образовање. Међутим за праву је наставу много важније, да се упознаду путови и средства помоћу којих се снага за разликовање убрзава и умножава. Учитељ мора увек имати на уму, да ум не може све дотле први корак у сазнању учинити, док не спази разлике између две ствари; то треба да је полазна тачка учитељу. С тога он има да размишља о условима за разликовање, а тако и о свима околностима, које повољно или неповољно утичу на разликовање.

1) Као први услов, не само за разликовање него и за све интелектуалне функције, важи духовна снага, свежост и прибраност. Са свим слаба духовна снага смета да се разлике приметне, а то исто чини и малксалост и тромост. За сваки духовни рад захтева се, да је дух свеж, прибран и живахан, да је снажан за рад. Учитељ се мора старати, да дух вештачким начином разбуди и освежи, кад се покаже да је духовна тромост и млтавост наступила не услед умора, већ услед каквих других узрока. Он мора тражити путове којим ће ученика пробудити из онога стања које се зове равнодушност, јер иначе неће приметити разлике које су нужне па да се какво знање задобије.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

2). Дух може бити свеж и живахан, али његова енергија може се изливати у са свим погрешном правцу. Између интелектуалног рада и онога, који спада у нарав или ћуд постоји, као што је добро познато, противност, услед чега се та два правца у неколико и не трпе. Душевно узбуђење слаби интелектуалну енергију у њеном обиму, која на послетку буде и преовладана душевним узбуђењем. Процес разликовања најбоље се врши онда, кад иде у друштву са осталим снагама интелекта у мирном духовном стању. Ја ћу даље, кад почнем говорити опширније о узбуђењима, казати и то, како треба поједина душевна узбуђења при настави руководити.

3). Треба имати на уму, да интелектуална вежбања сама по себи нису интересантна, а немају ничега примамљивог, сем што као напрезања дају неког задовољства, које иде уза сваку здраву радњу, кад има довољно и у изобиљу снаге. Међутим ово задовољство, које долази од самога интелектуалног рада, може бити само код оних, који су већ прилично развијени, а није никако особина првих детињих огледа. Прва околност, која може заинтересовати да се пази на разлике, јесте пријатан или непријатан надражај. Пре него што се дух енергички пробуди, мора печега бити, што од разликовања зависи, јер нико не пази на оне разлике, које су без икаквог интереса.

Прелази из хладноће у топлоту, из мрака у светлост, од глади до ситости, од напрезања ка одмору, од тишине до вике, све то има више или мање у себи интереса и баш с тога је све то способно да у нама произведе утисак. Али такви су прелази обично жестоки и узбуђујући. Међу тим за интелект је потребно, да се примете и мањи прелази, који не узбуђују јако. Интелект је по природи такав, да потребује врло мало душевног узбуђења па да разлике схвати. На послетку, има ствари, које само својом жестином, тако рећи, изнуде пажњу, и тако се примете разлике; али такав процес проузрокује врло велики трошак у духу.

4.) Велика практичка потпора, да се разлике открију и запамте, састоји се у непосредном поретку или реду предмета, или другим речима у непосредном поређењу. Брз прелаз чини те се разлике опазе, које би нам иначе ишчезле, кад би остао велики

размак између појединих прелаза, а нарочито онда, кад би се у томе размаку догодило пред нама што год друго, што би на се нашу пажњу одвукло. Овај је факат довољно јасан, и у неким се лакшим случајевима употребљује, али учитељи га ипак не примењују довољно. Свака и најмања препрека чини, те се морамо да одречемо његове важне примене.

Ми упоређујемо две ноте, кад глас обеју један за другим пустимо; два предивања од боје, кад узмемо обе па их ставимо једну поред друге; две тежине, кад их у руке узмемо, па мењамо из једне руке у другу, те тако обраћамо пажњу наизменце на оба осећања. То су прости случајеви. Али поређење различитих облика, већ је много замршеније и ми се већ не служимо том *истом* методом срањивања. При простом поређењу дужина, ми мењемо две дужине једну поред друге; тако исто радимо и с угловима. Кад се ради са бројним количинама, онда можемо две групе једну поред друге у ред ставити, па упоређивати их и видети, где је више а где мање; јер тако се јасно види, где је и колики је вишак.

Суђење о величини зависи просто од поређења. Теже је кад се ради с облицима не узимајући у рачун величину. Троугао и четвороугао срањивају се, кад се стране изброје, па се разлика у облику претвори у простију бројну диференцију. Разне врсте троуглова срањивују се, кад се углови један поред другог упореде. Круг се разликује од елипсе по кривини периферије и по пречнику, па с тога кад се хоће да ухвати разлика између та два облика, мора се то двоје упоредити. Код круга је кривина правилна, а полупречници једнаки, а код елипсе су полупречници неједнаки а кривина периферије променљива. Разлика између отворене и затворене коцке са свим је јасна.

Тако се могу геометријски облици под проста правила поређења подвести, и учитељ их мора анализовати на овај начин, како је овде казано. За неправилне и по вољи направљене облике остаје елементарно схваћање исто — линеарна величина, број, величина угла, кривина; али начин и пут, којим треба пажњу обратити, може различит бити. По некад има да се ради са предметима између којих је врло велика сличност, те с тога врло незнатна разлика, као што су на пр. нека слова међу собом

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

(Б и В) или бројеви: 3 и 5. Још је већа сличност између појединих слова у јеврејској азбуци. У таквим приликама мора се разлика врло добро уочити и са свим јасно обележити, сравњавајући такве предмете. Кад се ученику предаје о таквим предметима, онда учитељ мора сву пажњу ученикову обратити искључно само на разлике а за тим треба дати самом ученику да и сам репродукује примећену разлику. Тако на пример, кад се има да ради с ученицима о познавању слова и цифара, онда се мора читаву једна лекција узети само за то, да се ученици питају о разликама које постоје између појединих цифара или слова, која су са свим слична.

Као год што је у тежим случајевима најбоље радити поређењем да би се разлике запамтиле, тако је исто најзгоднија та метода и у оним случајевима,

кад између предмета постоји велика сличност. Ту је најбоље да се изнесу не само разлике него и сличности. Ово треба чинити пошто се интелектуална снага ученикова за такве операције испита и одмери — према тој снази мора се све удешавати. Главно је у целом досадањем излагању било то, да се докаже, да разликовање претходи сваком интелектуалном утиску, и да се оно мора сматрати као основа целокупном нашем знању или памћењу. Тако исто и везивање претпоставља извесну снагу у разликовању, и пре него што је ова снага развијена, не могу се ни предузимати операције везивања. Исто тако и треба ове операције предузимати пре него што се пластичка интелектуална моћ испита.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

КАКО ДА СЕ ПРЕДАЈЕ ГЕОМЕТРИЈА?

НАПИСАО ПРОФЕСОР

СТЕВА МИЛОВАНОВ

У НОВОМ САДУ

(СВРШЕТАК)

17. Правом успеху много смета и разметање учитељево у извођењу и доказивању, па онда брзање у томе, те можда и прескакање појединих делова у доказу.

Сваки учитељ мора да зна и скроз разуме свој предмет, а сваки ученик и држи, да он то разуме и да зна; за то није нужно учитељу, да се разбацује и размеће, нити треба да показује, како он зна.

Учитељ ваља само да кратко, са мало речи, каже све што треба, и да не изостави ништа, што иде на то, да разјасни ствар; а никако, да се наговори сит, те у предавању прелази час на ово час на оно, да спомиње многе ствари и које треба и које не треба.

Многи мисле, да ће тиме боље разјаснити, што ће се више наговорити, но у томе се варају, јер разлажући нашироко и надугачко, замршују саму ствар. Учитељ и професор мора код куће још промислити о ономе, што ће да учи и предаје, па да рекне што краће и опет што разговетније.

На ред се мора такође пазити, те узимати сродно и сродније једно уз друго, једно за другим. Тада је лакши и прелаз из једног у друго, а лакше ће разумети и ученици нове ствари.

Не могу пропустити, а да се не обазрем и на то, што неки хоће, да питају ученика и питањем да уче геометрију. Ту се обично мисли, да ће ученик, одговарајући на питања и чинећи оно, што му учитељ рекне, сам наћи правило.

Ово није рђаво, али ће се тако потрошити много више времена, него иначе: потрошиће се више, но што вреди и само правило. На тај начин мора учитељ дати више и таквих питања, која не стоје у органској свези са самим извођењем, и која не би иначе ни спомињао, кад би сам изводио. Често мора навађати и ово, што не стоји а све за то, да изведе ученика на пут, да му помогне наћи правило.

Поред свег овог, опет само неки и неки ученици кадри су доћи до неких правила, али ова не морају бити баш она права; од ученика се пак не може ни изискивати, да погоде оно, које би им професор рад био да каже.

Тако напоследку мора и опет професор сам да каже правило.

Кад се све ово узме на ум, долазимо до тога да је опет најбоље, да професор сам ради и сам правило да нађе.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Са свим је друга ствар, ако учитељ сам ради, те све рекне, што за правило треба, па можда и само правило, но не у целини; ако професор скоро у уста метне ученику правило и онда ученика прозове, да каже то правило.

18. Колико сам могао приметити и искусити, рекао сам, али додајем, да нисам све казао, што се у опште даде казати. Уверен сам, да би други и искуснији људи још и више од мене умели казати, од чега зависи успех у геометрији: само нека се дате тога посла! Од своје стране, бићу свакоме захвалан на томе.

Говорећи о методама, споменуо сам, да генетична метода слабо хоће да знаде за доказе. Кад би данас књиге биле написане по тој методи и кад би се по њој предавало, — не бих имао права ни говорити о доказима, не бих баш ни могао. Но како су још докази у моди, и баш у геометрији најчешће долазе, морам се и на њих обазрети.

Кад доказ мора бити, нека буде што простији и елегантнији. Правило треба да је јасно, но још пре мора бити јасно оно, чиме се долази до правила.

Доказ ваља, да је разговетан, чист и прегледан; мора се развијати тако, да чисто видиш како се мисли по реду једна за другом нижу, како једна другу повлачи, како једна не важи, ако и друга није ту.

Доказујући геометријско правило, не сме професор прећи ништа убрзо, не сме ништа оставити нерастумачено. Догодити се може, да је и самом професору по гдешто у доказу нејасно; разуме се, да то није у стању протумачити, како треба, а онда је јасно, да неће ни ученици моћи добро схватити. Зато је боље, да се таки доказ и не узима, а узети га пак, па по књизи пребрзати оно перазумљиво место, не вреди баш ништа, и жали-бог оног времена, које се на то потроши.

Често је оно правило, на коме се доказ оснива, давно већ било: било је можда пре неколико месеци, а може бити, да има томе већ и година па и две дана. Ово може лако бити, јер, кад се геометрија удешавала, није се мислило, да ће се свршити за четири године, него као да ће се проучити у један мах: та доказ око среде, па и даље, оснива се на правилу у почетку!

Сигуран сам и ја а и сваки, да се заборавља већим делом, што се пре учило, па макар и пре кратког времена, а што се пре године а можда и две радило још и већма; зато неће бити згорег укратко и у главном само поновити, што нам је овде од потребе. Истина одузеће нешто у времену, али ће користити у схваћању и у учењу.

Свакојак мора професор тачно оделити то, што је пре било, а сад се само понавља. Кад одели, или

још пре него што одељивати почне, мора и треба да спомене то ученицима, да знају, јер иначе им је тешко разликовати главно од спореднога. Кад испитује, нека иште само онолико, колико је преко нужно, да се зна у доказу и без чега доказ не може бити.

Уверно сам се да ученици много лакше памте доказе, ако се на сличним сликама бележе тачке, пруге, углови и тако даље које једно другом одговара тако, да се донста види, већ из бележења, да су то исте тачке, пруге, углови. . . . Најбоље је бележити тачке са писменима a_1, a_2, a_3, \dots , пруге са $a_1b_1, a_2b_2, a_3b_3, \dots$, углове са d_1, d_2, d_3 и тако даље.

У геометрији долазе многи тако-звани индиректни докази: ту се доказује од двога или од трога оно, што није, те онда каже, да оно друго или треће бити мора.

Ово је неприродан пут, и већ због тог не би се требало тим доказима ни служити, а сетимо се још, колико је патега, колико нејасноће и других неприлика у таком доказу, онда боље, да га и није.

Сигуран сам, да би се ученици задовољили радо и радо само голим правилом, ако је баш важно и ако се узети мора; за доказ не би се баш много отимали. Поред оних силних доказа директних не треба индиректне ни спомињати.

Толико о геометријским доказима.

19. Говорећи, како да се предаје геометрија, морам рећи коју и о геометријским задацима, јер и то спада у геометрију, а од битног је утицаја на сам предмет.

Данас у опште дају се задаци у сваком предмету у ком се само може. Радње те имају донекле своје вредности, али не увек; немају, ако се не дају кад треба и као што треба.

У опште о задацима писати, захвална је тема; у овој расправи то не могу чинити. Ограничићу се само на геометријске задатке.

Геометријски задатци у главном су од две руке: који ће се решити конструкцијом и који ће се решити рачуном. Данас се решавају више рачуном, а, држим, у геометрији би требало што мање рачунати. Истина не може бити сваки пример без рачунања и неки не дају се друкчије ни решити. Свакако је рачунању право место у аритметици и алгебри.

Поред правих задатака појавила се у новије доба још једна врста примера. Ово управо не рачунају у задатке, али по мом мишљењу, ово су најбољи задаци. Овде се правило тражи на основу већ изведених правила; место *тражи*, рецимо и доказује, јер се правило каже, а иште се, да га ученик изведе и докаже.

Примери ови имали би иначе места у реду осталих правила, а по генетичној методи уводили би се у само развијање геометријских истина.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Ако пак схватимо праву цељ задатка, онда нису ни ови примери сви zgodни. Примери у радњама иду на то, да се види, колико су и како су ученици разумели већи део предмета, целу партију једну, те колико су у стању самостално сами користити се и послужити оним, што су са учитељем радили и учили.

Увек су бољи примери, у којима ће се више огледати самосталност; тако и међу горњима су од веће вредности што општији примери; иначе сваки оваки пример ипак је бољи него онај, који се решава рачуном. Примери у опште бољи су, у којима ће се огледати што већи део из узете партије, који ће се оснивати на што више познатих правила. Сувише специјални примери не одговарају цељи.

Много рачунање смета у свакој прилици. Ученици могу да се изгубе у самом рачуну, да раде и раде и опет да не израде ништа: у дугом рачунању лако се праве погрешке. Ради тога морају примери тако удешени бити, да се што мање рачуна, ако већ не може бити без рачуна; више треба искати, да ученик у њима мисли и премисља, како да их реши. Оваке задатке тешко је створити, за то треба вештине!

Колико истина треба цазити, да примери буду што општији, толико и још више мора професор на ум имати, да не превазиђу снагу ученичку, јер онда неће бити повољног резултата.

Признајем, да неки ученици решавају задатак лакше а други опет теже, али свакоме је мање-више тешко радити, па ма био и најпростији пример.

Ниједан професор не сме ни помислити, да је и ученику оно лако, што и њему. Ако даје ученицима, да решавају примере, које и сам тешко решава, греша јако; кад њему задају муке како ће бити тек његовом ученику и бољем, а о лошијем да и не питам! Кад професор пропусти на примеру по четврти по по часа, ученик ће и три и четир пута више, а то не води ни најмање цељи. Оно се иште истина, да ученик и сам створи нешто, радећи пример и задатак, но то ново мора бити према снази и сили његовој.

Ако се претерује са задатком, неки ће ученици, да се истакну и да израде, други пак неће моћи ништа

урадити; ови су читаво време потрошили сасвим у залуд. Може се још нешто догодити у оваким примерима, а то је, да лошији ученик просто препише од бољег; ово највише бива код школских задатака. То је опет толико, као да ништа није ни радио, јер ма да је написао, није се ништа помогао писањем и преписивањем.

У опште дакле тешки примери не користе ученику ама баш ништа.

Обичај, да неки професори упуте ученике, како да решавају и раде пример, треба похвалити, јер то много вреди. Да богме не зове се тада, да је ученик радио сасвим самостално; но ово је свакојак од веће вредности, него да преписују један од другог.

Радње се дају, да се решавају или у школи или код куће. Геометријски пример је мање-више сваки већи, зато не би требало из геометрије ни давати школску радњу. Онај један сат сувише је мало, а да се реши два и три геометријска примера. Што се пак аритметичких тиче, ти су zgodнији за школу, јер су краћи. Код геометријских треба обично више и мислити и огледати, а тиме се троши време.

Споменуо сам већ преписивање. Ово се зацело осудити мора, али се не слажем ни с оним професорима, који забрањују у друштву радити или показивати; ово се разуме само код примера, које код куће решавају ученици. Ако у друштву раде, сви ће се користити; покаже ли бољи лошијем, лошији ће нешто упамтити, користитиће се нешто.

У новије доба почело се у опште јако цазити на задатке и то је оправдано.

20. Завршујући ову расправу имам још да приметим, да је зимус штампана једна књига о томе, како математика стоји са физиком, као дедукција са индукцијом и да сам тада већ рекао нешто о томе, како треба предавати математику. Тада сам рекао мало и у опште о математици, а пред очима сам имао само методу, којом се данас највише служимо, Овом пак расправом хтео сам, колико су ми силе допустиле, изнети, како је боље предавати само геометрију, па да се дође до што бољег успеха.

ПРИПОВЕТКЕ ИЗ СТАРОГ И НОВОГ ЗАВЕТА

(удешено за школску потребу)

О БОГУ И ЊЕГОВИМ СВОЈСТВИМА

Бог је свемогућ. — Велика је Божија васељена! Кад се погледимо на које брдо, или ма и на повисоку звонару, па погледамо свуда у наокоду, каквих дивота

нећемо видети! Пространа поља и равнице, зелене диваде и вргови, шуме и брегови — колико пространство све то заузима! Но то пространство није ништа

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

према пространству једнога среза, ни среза према округу, ни округа према целој Србији, нашој отаџбини. Но осим Србије, колико још има држава на земљи! Па и цела земља наша на којој ми живимо, мајушна је и ништавна, кад се упореди са целом васељеном! И све ово створио је Бог. Он тим свим управља, све је у Његовим моћним рукама, — што је Његовој светој вољи угодно, то Он и чини.

Бог је ирблаг и милостив. — Не само људима, но и свима животињама, па и оном малом првићу, Он даје храну и све што је потребно. О свакој биљчици Он се стара. Он заповеда и јарком сунашцу, да својим топлим зрацима загрева земљу, јер без сунчеве топлоте не би било живота на земљи. Он заповеда те и блага кишица на земљу пада и земљу натапа, те из ње расту биљке, које нама, па и осталој животињи, служе за храну.

Бог је свуда присутан и Он све види. — Многи се људи моле Богу; моле му се у величанственим царским палатама, у сиромашним колибама, на високим планинама, на широким и непрегледним морима, па и у дубоким подземним рудницима. Свачију молитву чује Господ — јер Он је свуда и на сваком месту. И не само молитву, или оно што је човек својом руком учинио, или на своја уста изрекао, већ и најсакривенију мисао — и у прошлости и у садашњости и у будућности, — зна Бог, јер је Он свемогући и све види.

Бог је праведан. — Ми често и на земљи видимо, да Бог добра дела и поштен рад награђује, а зла дела и непоштен рад казни. Деси се, да понеки хитри људи и прикрију учињено зло; али, то се веома ретко дешава, јер се зло дело тешко може сакрити. Но ако човек и прикрије учињено зло овде на земљи и избегне људску осуду, њега чека казна после смрти, где се ничија дела не могу сакрити, нити му се опростити; јер после смрти нема кајања. Напротив, добре људе после смрти, чека така радост у царству Божијем, какву није могућно човечијим језиком исказати.

Бог је вечан и непроменљив. — Никада није било времена, кад није било Бога, нити ће кад год доћи време, да Бога нестане. Све штогод постоји у васељени, то је потчињено Његовој власти, Он ни у чему не трпи нужде, потпуно је задовољан и свеблажен.

Бог је дух, и један у светој Тројици. — Бог је један, но у светој Тројици. У светој Тројици има три лица: прво је лице — Бог Отац, друго — Бог Син, Господ Исус Христос, и треће — Бог Дух свети. Лица свете Тројице разликују се међу собом тиме: што Бог није рођен, нити произлази од другог лица; Бог Син рођен је од Оца, а Бог Дух свети произлази од Оца. Но ово нису три Бога, већ један. За нас може

бити и неразумљиво, како је то могућно, да је само један Бог, но да је у три лица. Но кад помислимо да и најнаученији људи не могу праву истину казати, шта се налази у унутрашњости наше земље, — зар смо ми у стању разумети све оно, што се тиче Бога, кога ми и не видимо, јер је Он дух и без тела?

При свем том, и ако све тајне божије пису доступачне нашем слабом и ограниченом разуму, ипак треба да нам је мило, да што чешће помисљамо на Творца, Бога, милосрднога Оца нашега. Јер, кад радо слушамо причања о нашим рођацима, пријатељима и друговима, колико треба више да нам буду пријатне приповетке о Богу, коме смо ми обвезани за све — за свој живот, па и за живот оних које ми љубимо и поштујемо.

Милост је божија велика. Он љуби своја створења исто онако, као што добар и милостив отац воли своју децу. Па за то је и потребно да се што више и колико је могућно упознамо са свима оним благодејањима којима је Творац обасипао човечији род још од оног дана, кад је само један човек на свету био, па до данас, кад на земљи живи хиљадама милиона људи.

Књиге светог писма

Целу васељену, и све што у њој живи, створио је Бог. Но откуда ми то знамо, кад у то време још не беше људи, који би нам могли причати што о томе, стварању? Сам Творац обавестио је неке свете и побожне људе, задахнуо их духом божијим, те су они написали многе књиге, које скупљене у једно зову се *Свето Писмо*. Скуп ових књига у једну књигу зове се још и Библија. Библија је реч грчка, а српски значи — *књига*. Свете књиге зову се за то, што су оне важније од свију других књига. А све што је у Библији написано, то је света божија истина, јер су ту књигу написали они људи, који су духом божијим били задахнути.

О стварању васељене и човека говори се у књизи Постања, којом се књигом и залочиће Библија.

Књига постања започиње се овако: „У почетку створи Бог небо и земљу. А земља беше без обличја и пушта“ (књига Постања, гл. 1., ст. 1—2). Реч „небо“, која се помиње у почетку стварања, не треба разумети онако као што се сада узима. Свети оци и учитељи црквени тумаче, да под речју „небо“ која се помиње у почетку стварања, треба разумети свет анђелски, а реч „анђео“ значи — посланик, јер анђеле Бог шаље у васељену да јављају његову свету вољу. Један од тих анђела, по имену *Сатана*, устао је противу Бога, па за собом повукао још много других анђела. За то је назван *ђаволом*, а то значи — варалица или опадач. Они пак анђели које је он побунио и за собом повукао, зову се зли духови. Бог је и Сатану и зле

духове отерао с неба и осудио их на вечне муке. Они су препуни злобе и мржње према Богу. Но почем нису у стању да Богу какво зло учине, они се из пакости и зависти старају да човека преваре, да га саблазне и на ма какво зло наведу.

Стварање света

Овај видљиви свет створио је Бог за шест дана, — и то из ничега. Стварање света ишло је овим редом:

У први дан створена је светлост;

У други дан створен је ваздух, или то, што ми зовемо небом;

У трећи дан раздељена је вода од земље, и јавило се на земљи растиње;

У четврти дан створени су сунце, месец и звезде;

У пети дан створене су рибе у води и птице у ваздуху;

У шести дан створене су све животиње које живе на земљи, и најгосле, створен је човек.

У седми дан Бог није ништа стварао, већ — како вели свето писмо — одмарао се. Но ова реч „одмор“ не значи то, да се Бог могао уморити, јер се само онај може уморити који је слабомоћан, а Бог као савршен и као дух, не може се никад уморити, нити од рада престати. И према томе, реч „одморити се“ овде значи, да је Бог тога дана довршио стварање света. За успомену тога дана, Бог је заповедно људима, да у тај дан ништа не раде, осим најнужнијих послова и да тај дан употребе на чињење добрих дела, и на прославу имена божијег.

Створење човека

Кад је цела васељена створена, тада је била реч у савету божјем или међу лицима свете Тројице: „Да створимо човека по облицију нашем, и нека он господари над рибама морским, птицама небеским, над зверовима, и над свима животињама, које се мичу и које шизе по земљи.“ (Књ. пост. 1. 26). Бог је начинио човека од земље и задахнуо га својим дахом, те је оживео. Обличје божје, по коме је створен човек, не састоји се у телу човековом, него у разумној души; јер је Бог несамртан, па је и душа човекова бесмртна.

Првом човеку наденуо је Бог име *Адам*. На истоку подигао је прекрасни врт, који се још *рај* да и *еден* зове, и ту је населио Адама да живи. Рај се налазио између четири велике реке које се зову: *Тигар*, *Еуфрат*, *Геон* и *Фисон*. За прве две реке зна се, да се налазе у данашњој азијатској Турској, а за две последње не зна се поуздано где су биле; те по томе, тешко је погодити право место где се рај налазио. Осем многих прекрасних и плодних дрвећа којима рај беше засађен, налажаше се и једно дрво, које се звало

— дрво познавања *добра* и *зла*. Једући од плодова онога дрвећа које је нужно за живот, човек би био бесмртан; а кад би окусио од плода оног дрвета, што се зове познање добра и зла човек би у самој ствари опазио добро и зло. У почетку је човек живео са свим невино и није се стидео своје нагоће.

По божијој наредби, Адам је свима животињама наденуо имена. Међу животињама не беше ни једне, која би наљичила на Адама, нити му је ма која могла бити од помоћи. Па за то Бог створи Адаму жену, која се звала *Ева*. Кад је Адам видео Еву, он је узвикнуо: „Ово је кост од костију мојих!“ Бог је предао Адаму жену, благословио их је, и све што је на земљи њима је потчињено; али им је забранио, да се не усуде јести од плода оног дрвета, што се зове „дрво познања *добра* и *зла*“.

Адам и Ева преступају божију заповест и падају у грех

Ђаво се претворио у змију, дође к Еви у рај па је запита: „За што је Бог забранио Адаму и њој, да не једу рода с рајског дрвећа?“ Ева одговори да је њима Бог дозволио да могу јести од свију родова који су у рају — осем с дрвета, које се зове: дрво познања *добра* и *зла*; јер, ако окусимо од плода тога дрвета, говораше Ева, ми ћемо умрети. На то ће змија Еви рећи: „не ћете ви умрети, него кад бисте окусили од тога дрвета, ви бисте били као Бог, и знали бисте да разликујете добро и зло.“ Род на том дрвету беше врло леп, и Еви се јако допаде; за то га она узабра и окуси, па од истога и своје мужу даде. И Адам се превари те окуси од запрењеног рода. Чим Адам и Ева учинише овај преступ, одмах су видели и опазили своју голотињу; почеше се стидети и лишћем покривати, — шта више, хтели су се сакрити од Бога. Но Бог их изобличи за тај преступ и непослушност, па онда Адама запита: за што је јео од забрањеног рода? Адам одговори да му је Ева род дала, и на њу свали кривицу. Ева пак говораше, да је змија крива, јер ју је она преварила. Тако се обоје — и Адам и Ева — стараху, да своју кривицу на другог баде. Но Бог као правосудан, казни и Адама и Еву тиме, што их истера из раја. Еви је казао: да у мукама рађа пород; а Адаму је рекао: „За то што си моју заповест преступио, проклећу земљу, те ћеш с великим трудом и знојем зарађивати себи свакидашњи хлеб.“ Од тога доба људи су се упознали с бедом и невољом, с болешћу па и смрћу, јер више не имаћаху могућности да могу јести род с дрвета „живота.“ Но Бог, као милостиви отац, није хтео сасвим заборавити своје створење, човека, него му даде наде, да ће доћи некада време, кад ће Господ Исус Христос победити ђавола, спасти људе од греха, од проклетства и смрти.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

У каквом су стању били људи, кад их је Бог истерао из раја

Кад је Бог истерао прве људе из рајског насеља, они су морали живети у неплодној земљи, која није могла приносити толико рода колико им нужно беше за живот. Па за то је Адам морао латити се земљорадње, т. ј. постао је тежак, и тако је себи и породици својој хлеб зарађивао.

Неке животиње беху врло корисне за човека. Тако н. пр. краве и козе даваде су му млеко, од јарца добијао је кожу која му је нужна била за одело; волови и коњи могли су му помагати кад је земљу зиратио и радио. Ове животиње човек је чувао и бранио их од дивљих зверова, хранио их и тако припитомљавао. Гајење потоме животиње зове се *сточарство*. Адам се морао и тиме бавити.

Деца Адамова

Адам је имао два сина: првome беше име *Кајин*, и он је био тежак; а другome беше име *Авељ*, и он се бавио сточарством.

Једном, они принесу Богу жртву — Кајин од првих плодова своје земљорадне, а Авељ од првог подмлатка свога сточарства. Приносећи тако жртву, они се мољаху Богу, да им Бог молитву чује и жртву прими. Кајин је приносио жртву тек онако, као од беде, и молио се Богу без сваке пажње и смерности, и не мислећи на Бога. Авељ је и једно и друго вршио марљиво и од чистог срца.

Сваки посао који човек ради, треба да га ради с пажњом и искрено; — и само тада, биће посао добро урађен. По највише греше они, који се моле Богу а о Богу ни мало и не мисле. Овако је чинио Кајин, па за то Бог и није милостиво примио његову жртву и молитву, а Авељову је жртву милостиво примио и молитву му саслушао.

Брат брата убија

Најближи рођаци међу собом јесу — отац и мајка с децом, а одмах за тим браћа и сестре. Све оне, који су нам ближњи род, ми веома љубимо и волимо. Но завист је врло опака ствар. Она не само да је натерала Кајина да не воли свога брата Авеља, већ га је чак и до тога довела да омрзне на њега. Међу тим, Авељ ни мало не беше крив своме брату Кајину. И Кајин се могао поправити, само кад би онако као и Авељ марљиво принео жртву, и онако се срдечно Богу молио. Но Кајин о томе није хтео ни да мисли, већ све једнако беше љутит и мргодио се на свога брата.

Бог је видео пакосно срце Кајиново, па му једном рече: „За што си оборио лице к земљи? Кад чиниш добро, ти подижеш главу горе и ведрога си чела; а кад чиниш зло, вреба те грех. Немој му се подавати.“

Но Кајин не хте да послуша речи божије. Он одведе брата свога у поље, тамо јурне на њега, убије га на месту, и проли крв рођенога брата свога.

Страховито дело! Грехота је ма што отети од човека. Но ако се покајемо за то и повратимо оно што смо отели, грех ће се нам опростити. Ко убије човека, он му *живот отима*, и никад није у стању да му отето поврати. Према томе, убиство је веома страшно и велики грех.¹⁾ Па кад је тако велики грех убити ма ког човека, то колико мора бити већи грех, кад когод свога брата убије?

Бог запита Кајина: „А где ти је брат Авељ?“

Кајин одговори: „Зар сам ја његов чувар?“

Кајин би морао дуго, и са сузним очима да се Богу моли, да би му Бог грех опростио. Но Кајин није ни помишљао да му се треба кајати.

Страшним проклетством казнио је Бог Кајина. Он се морао скитати по земљи, и мењати — час једно, час друго место. Он је с много већим трудом радио земљу, али му земља рода не даваше. Лице му беше тако страшно и намргођено, да су га и људи и зверови познавали, и нико се није смео усудити да га лиши живота. Где год је сео или стао, лежао и спавао, нигде му савест није дала мира; свуда га је гонила крвава сенка убијеног брата, а глас с неба допирао је до његових ушију: „Крв брата твога Авеља вапије на небу!“

Кад Кајин уби свог брата Авеља, он побеже у свет. Адам и Ева остадоше самохрани, њихово стање беше сад још несрећније. Бог се смилује на њих, и поклони им трећег сина, коме Адам и Ева наденуше име — *Сит*, што значи: добивени, надокнађени.

Намножавање и квареж људи

Од трећег сина Адамовог Сита намножише се људи поштени, који су знали за Бога и поштовали га. За то су се и звали — *синовима божијим*. Сит се зваше још и *патријар*, а кад он умре, то име наследи његов син *Енос*. По смрти Еноса, ово име „патријар“, наследи његов најстарији син, које је право и даље предавало с колена на колена. Најзнатнији патријарси беху: *Енох, Магусал, Ноје, Авраам, Исаак и Јаков*.

Од Кајина намножише се људи неваљали. За разлику од поштеног племена ситовог, Кајинови потомци зваху се „*синовима лудским*.“ Од њих, први *Јувал* беше који је живео у чергама и сељакао се са својим стадима с једног места на друго.

Потомци Кајинови беху веома вешти у проналасцима. Тако: Јувал је први измислио сиразе за сви-

¹⁾ Само није грехота убити *непријатеља* у време рата, а тако исто и онога, ког државне власти осуде на смрт због великог преступа и у опште због незаконитих дела.

рање; *Товел* је први почео ковати од гвожђа нужне алате за рад, а сестра њихова *Несма*, прва је започела радити женске радове — предење, ткање итд. Но при свем том, они беху зли и неваљали, па им је тако и потомство било.

Потомци Ситови почеше се срођавати са Кајино-вим племеном и из тога се племена женити. Зао пример тих жена прешао је и на потомство Ситово, те се због тога цео род људски пропеваљали, осем јединог *Ноја*, његова три сина: *Сима*, *Хама* и *Јафета*, и њихових домаћица: они су остали поштени и веровали у правага Бога.

За ова голема неваљалства, Бог није хтео одмах каштиговати род људски, него му је дао сто двадесет година времена да се покаје и поправи. Но људи то не хтедоше учинити, већ на против, све више и више падаху у неваљалство: дуго триљење Божије преврши се и Бог науми да каштигује покварени и непослушни свет свеопштим потопом.

П о т о п

Бог заповеди Ноју да начини једну велику лађу, што он и уради. Ради боље сигурности, да не би лађа иструлила или да не би вода унутра ушла, он је омаже смолом и с поља и изнутра. Лађа беше трокатна, а дугачка 65 хвата, широка 10, а висока 6 хвата.

Кад је лађа била сасвим готова, Бог заповеди Ноју да узме у лађу од сваког звериња и тица по један пар, а од неких и по седам пари; да спреми хране колико му је нужно и за породицу и за звериње, па одмах да се смести у лађу. Ноје све учини како му је Бог заповедио.

Одмах за тим почне падати киша, и тако је падали за пуних четрдесет дана и четрдесет ноћи. Вода се изли на све стране и потопа сву земљу. Људи,

звериње, тице, страшно се поплашише, осем оних што су били у лађу смештени. Многи се подавише, а други побегосе на врхове планина, да би утекли од Божије каштиге и спасли живот свој. Али им и то не поможе, јер је вода свеједнако придолазила, и на највишам планинским врховима беше 15 аршина дубине. Људи, тице, звериње, све се то подави — осем оних који су у лађи били.

Сто и педесет дана вода је придолазила. Лађа је пловила површином вода, и сам је Бог чувао оне, који су у лађи били. Најзад, дуне јак ветар, те прочисти ваздух. Вода почне усањивати и врхови планински осушише се. Лађа се заустави и наседне на врховима *араратских* планина у земљи *Јерменској*.

Ноје пусти из лађе гаврана, и он се више не врати натраг. После седам дана, Ноје пусти голуба. На земљи беше велико блато, те голуб не могаше нигде стати, за то се он врати опет у лађу. После недеље дана, Ноје пусти другог голуба; он се врати, и донесе у кљуну гранчицу маслинову. Кад прође још недеља дана, Ноје пусти из лађе и трећег голуба, и он се више не врати натраг у лађу. Ово је био знак за Ноја, да се потоп свршио, земља се осушила, и да је биље почело на њој расти.

Сад Ноје изиђе из лађе са свима који су с њима били. Захвали Богу што га је спасао, и у име захвалности принесе Богу жртву. Нојева жртва беше Богу угодна, за то му и обећа, да ће се од њега намножити народ, који ће сву земљу населити. У исто време, Бог обећа Ноју, да више неће бити потопа на земљи. Том приликом, дозволио је Бог људима, да се хране животињским месом, но им је строго запретио да ништо не пију крв од животиња.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

КАРАКТЕРНЕ СЛИКЕ ИЗ ОПШТЕ ИСТОРИЈЕ

(по А. В. ГРУБЕ-У)

(НАСТАВАК)

СРЕДЊИ ВЕК

ПРВИ ДЕО

СЕОБА НАРОДА

1. Атила (451. год. п. Хр.)

1.

Народ, који се зове *Хуни*, узрок је великој сеоби народа. Сеоба народа учинила је, те је огромно

римско царство разрушено. У прво време Хуни су становали на северу и северозападу од хинеског царства, у данашњој Монголији и Калмукији, а у четвртном веку станили су се у степама око Каспијског мора. Та висока и непрегледна равница, на којој су се они настанили, простирала се више стотина миља у ширину и дужину, од реке Иртиша до Амуре и од Тибетанских планина до Алтаја.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Они су образованим народима изгледали као дивље животиње што тумарају. Изглед им је био страшан. Растом су били мали, али телом чврсти и кошчани људи. Врат им је био кратак, глава дебела и округла, чело кратко, нос прћаст, лице широко и плоснато, брада ретка. Очи су им биле мале, оштре, обрве извијене косо и врло ретке, уши раздаљене, а уста широка. Као прави пустињички народ, Хуни су мрзели земљорадњу и да живе стално на једном месту. Лов и рат био им је цео живот, а сточарство њихово занимање. Најмилија храна било им је разно корење у пустињи, и полусирово месо од животиња. Највише су волели да пију млеко, које су добијали од својега стада, и од скорашњег млека умели су правити неко особито пиће. Хуни су имали своје другове, са којима се нису никад раздвајали, а то су били њихови коњи. Хуни су на својим малим, ружним, али брзим и неуморним коњима јели, пили и спавали. На коњима су ратовали и јурили преко пустара, а њихове породице на колима воловским, терајући своја стада, ишле су полако за њима. Све те скитничке хорде имале су 24 поглавице, који су између себе бирали главног старешину. Кад су се борили, онда су то радили као дивљаци и без икаквог правила. Непријатеље су нападали са дивљом дреком, или су се одмах један с другим састајали, да брзи као соколови и бесни као лавови опет непријатеља нападну и све пред собом сможде.

Ове Хуне потиснули су њихови суседи с истока, и они се са женама и децом и целом својом имовином крену на запад, у Јевропу. Храбри Алани, међу Дунавом и Волгом, народ такође од татарског племена као и Хуни, не моглоше се од њих одбрани, већ се неки разбегоше, а неки се здружише с Хунима и заједно нападоше на источне и западне *Готе*. И Готи се не моглоше од њих одбрани, и цела Јевропа дрхташе. У јужној Русији и на Црном мору нађоше плодне пашњаке и ту се настанише. Али пошто се сјединише под једним поглаваром, навалише као бујица на западну Јевропу. Страховити краљ, који их је предводио, био је *Атила* (или *Ецел*).

Атила је био мали растом, али је телом био чврст као гвожђе, а воља му је била још чвршћа. Ишао је врло гордо и величанствено, а кад је сво-

јим малим ватреним очима закотурао, и најхрабрији човек морао је да задрхти. Рат му је био најмилија забава, а по што ни његови поданици нису ништа друго волели, то је храбри Атила био код њих у највећем поштовању тако, да су га они готово као бога поштовали. Атила се са својим народом настани у данашњој Угарској; његова је престоница била направљена од самих дрвених колеба. И ако су отменији и богатији Хуни, који су га окружавали, живели врло раскошно и господски, опет је он сам живео врло просто и умерено. Кад је давао какву гозбу, он је својим гостима спремао најразличнијих јела и пића, и доносио им их у сребрним и златним судовима; али он сам био је са малим задовољан, јео је из једне дрвене чиније, а пио из једне дрвене чаше. Он није много говорио, али се свагда бринуо за то, да његовим гостима не буде дуго време код њега. Код дивљих народа на истоку још и сад је обичај, да се жене крију да их нико не види. Но Атила да би своје госте што више задовољавао изводио је и своју жену пред њих. У двору је имао неке људе, који су певали песме о његовим јуначким делима, и те песме морало је после друштво певати.

Сваки дан судио је он под ведрим небом, и ако је само једна тужба била, Атила је опет био ту. Он је био веома правичан човек. Био је сувише бистар и вешт човек, умео је зрело о свему да размисли, и да за своју потребу изабере врло способне и бистре људе. Према појединим људима био је врло милосрдан, али је био свиреп према целом човечанству. По што је свога брата *Бледа* убио, он је сва племена Хуна, која су била растурена од обале Волге до средине Немачке, сјединио у једно. Кад је постао једини господар Хуна, спреми се на велика дела. Прича се да му је један пут дошао један пастир и донео му један мач, који је нашао сакривен у земљи тамо, где је чувао стадо. Атила у одушевљењу узвикну: „Ово је свети ратни мач, који је до сад у земљи лежао, и који ми је сад небо подарило, да народе на земљи покорим.“ Одмах за тим спремао се Атила да свој мач опроба у источној римској царевини, којој је престоница био Константинопољ (Цариград). Цар се јако пренаде и посла му злата и других поклона, те га тиме задржа од

нападаја. Али једне године цар не посла Атили да-
нак, за то овај објави рат и упути се преко Теса-
лије на престоницу царевине. Тада му цар посла
800 ока злата, даде му неке земље поред Дунава,
и отпрати пред њега посланике, да га моле за опрош-
тај. Све земље беху у страху и многи људи веро-
ваху, да је Бог послао Атилу као неко страшило,
да казни народе за њихове грехове. Атила беше
прозват „Бич божиј“ и он је то име заслужио.
И он сам почео је замишљати да је Бог, и да је
цела земља његова својина. „Ко сме подићи руку
против мене, и ко може одолети мени“, тако је ми-
слио он у својој обести.

2.

Римски цар *Валентијан III* био се налутио на
своју сестру *Хонорију* због њеног неваљалог живота.
С тога је посла у Цариград у један манастир, да
своје грехове испашта. Тринаест година провела је
Хонорија у друштву калуђерица, живећи пустињич-
ким животом. Лишена свију радости овога света, а
живећи усамљена, дође она на једну врло чудновату
мисао. Атилино име спомињало се по целој свету
и свуда се говорило о његовим делима. Мало по
мало па Хонорија смисли да нико други не може
бити њен избавитељ него Атила. Што је Атила био
и друге народности и друге вере (идолопоклоник),
то се ње није ништа тицало. Она му посла једног
верног слугу са поруком да ће се за њега удати,
да ће она бити сретна, ако јој он буде муж, и ако
јој отме њено наследство, које јој је неправедно отео
брат. Поред тога она му посла један скупocen поклон.

Ма да је Атила имао више жена, ипак му се
чинио, да ће за њега бити корисно да узме за жену
римску принцезу. Он нареди да се лепој Хонорији
јави, да је он готов узети је за жену, и да ће се
за то обратити на њеног брата римског цара. Он је
мислио, да ће римски цар сматрати за велику по-
част, ако му краљ Хуна буде зет; али се преварио.
Валентијан, који је раније сазнао да је то масло
његове сестре, заблагодари Атили на почаст, коју
му је хтео указати, али му не прими понуду, да му
да сестру. Одмах по том Хонорију су довели из
Константинопоља у Рим, и ту су је затворили на
вечита времена, — удавили су је.

Атила је ћипао од беснила, кад је о томе вест

добрио, и заклео се, да ће се страшно осветити. Он
одмах уреди сву своју војску и пође са 500 000
ратника из своје престонице. Из Угарске је могао
ићи правце у Италију, али због неких других узрока,
он је заобинао далеко. Са својом војском крену се
он лево поред Дунава, разори римске тврђаве поред
те реке, и опусте свуда куда је год прошао. Ње-
гова војска личила је на јато дивљих скакаваца,
који за неколико минута опусте поље на које падну.
Атила прође кроз данашњу Аустрију, Баварску и
Француску, и са собом узе више војника од Немаца.
те тако његова војска нарасте на 700 000 људи.
У пределу где речица Некар утиче у Рајну, пређе
он преко реке и са необичном брзином спусти се у
белгијске провинције. Све вароши, кроз које је прошла
ова дивља војска, биле су порушене, опљачкане и
већином у пепео претворене. Тврде зидине града
Меца не могоше варвари одмах узети. Али кад на-
вали неоодољива сила, онда се ни оне не могоше одр-
жати. Непријатељи као поамани уђоше унутра и
убијаху без обзира људе и жене, старце и децу,
убијаху свештенике у црквама и децу на кристио-
ници. Једна једина капела код св. Стевана остала
је и показивала место где је некад Мец стајао. Све
земље међу Рајном и Сенем, и међу Марном и Мо-
зелом биле су као пустиња. Преко Сене прешла је
војска и упутила се под Орлеан, и опсела ову ве-
лику варош. Тек што беше један део зидина оборен
и предграђа узета, а народ је у вароши већ клецао
молећи за милост. Али на један мах стиже изне-
надна помоћ. Римски војсковођа *Ајеције* и краљ
источних Гота *Теодорик* беху искупили војску, која
беше готова победити или изгинути.

Атила беше лукав и уступи натраг у равницу
код *Шалона*. Главна сила његове војске беху ко-
њаници Хуни и ту силу могао је он само у равници
употребити као што треба. Ту је била тако ужасна
битка, да такве није било никада дотле. Сви народи
од реке Волге па до Атланског мора искупили су
се у равници код Шалона. Ова битка није била
ништа друго, већ борба хришћанског света са вар-
варима, који су хтели да униште сву образованост
тадашњег хришћанског света.

Ова велика битка догодила се у јесен 451. го-
дине по Хр. У овој битци народа борили су се

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Франци против Франака, источни Готи против источних Гота и т. д. Битка је отпочета у расвит, а свршена је у мркли мрак. Око 200 000 мртваца покрило је бојно поље; толики људи били су за неколико часова покошени због честољубља једног јединог човека. Римљани и њихови савезници победили су; „божиј бич“ био је у овај мах сам ишибан. Али победиоци су били тако уморени, да се краљ Атила могао са остатком своје војске мирно (без гоњења) натраг повући. Сам Атила није се томе надао, и пошто се следећег дана бојао новог напада, он је све своје драгоцености, које је у рату запљачкао, стрпао у једну гомилу у намери, да се с њима заједно спали, ако би његов логор Римљанима у руке пао. Али његови непријатељи осташе са свим мирни и ни мало му нису сметали, да се преко Рајне у Немачку, а одатле у своју област повуче.

3.

Са овим хунским ратом, Немачка је добила са свим другачији, наравно непријатнији, изглед. Многе лепе вароши које су Римљани били подигли на левој обали Рајне, као на пр. Шпајер, Вормс, Мајнц, Келн, Трир и друге, биле су у пенео претворене. Лепа здања, цркве, палате, сеоске куће, које су Римљани пре неколико стотина година зидали, биле су разрушене. Баште и поља, лежала су са свим опустошена. Хришћанска вера, коју су Римљани отпочели ширити, изгуби се у многим пределима, и за влада свуда незнабожачка вера.

Атила се поврати у своју престоницу, да своју силу на ново прикупи и да са ојачаном снагом опет нападне на Римљане. Само једну зиму пробавио је он на миру. Одмах на пролеће крену се из Паноније (Угарске), пређе у Италију и утабори се под задинама најтврђе и многољудне вароши *Аквилеје*, која је тада најбоље цветала међу италијанским поморским варошима. После врло жестоког бранења, варош се предала и била је порушена. Кад је пала ова варош, која је била бедем Италије, онда је сва горња Италија била у рукама непријатеља. Богата Венеција беше опустошена и покривена пепелом својих вароши. На све стране бежали су људи из вароши и из села пред „божијим бичем.“ По највишевих бегало је на мала острва у заливу Јадранског

мора. Од тих насељеника на тим малим острвима постала је варош *Венеција* или *Млетке*, која је доцније постала врло чувена.

У царској палати у вароши Милану нађе Атила једну слику, на којој је насликан цар на престолу, а испод ногу му клече кнежеви скитских народа. Атила дозвољава једног сликара и заповеди му да слику преиначи овако: да цар стоји пред скитским кнезовима невољно и понизно, а они да седе на престолу. Слика је сад била ружнија, али је била истинита.

Италија је напретком варвара била у страшној забуни. Нератоборни цар Валентијан остави утврђени град *Равену*, и побеже у Рим намеравајући ваљда да бега из Италије, ако би непријатељи даље напредовали. Једина одбрана целог царства беше храбри војсковођа *Ајечије*. Али он нити је имао војске, нити је било изгледа да је може сакупити, те тако и он не беше у стању да што учини. Варвари, који су му помогли да брани Галију одрекоше му помагати с оне стране Алпа. Ајечије није могао ништа друго радити, осем што је са малом војском сметао непријатељима да брзо напредују. Али још веће зло за Хуне била је топла италијанска клима, италијанско вино поврће и слаткиши. Међу њима јавише се приљепчиве болести, које су их хиљадама покосиле.

При свем том Атила се примицаше све ближе Риму. На месту где река Минчио утиче у По, наместио је Атила свој табор. Из вароши, која је недавно управљала светом, а која сад не имађаше ни господара ни снаге у себи, дође му на то место епископ *Лео*, један врло честит старац. Без одбране, али наоружан духом божијим, дође он пред бесног хунског краља, усред његове големе војске, и огледа да молбама и мудрим речима умекша дивљачко срце. И одиста, — богом одушевљеном свештенику, испало је за руком, што не би некој војсци испало, — да Рим спасе од божијег бича. Он је Атили донео многе богате поклоне, а многе му је обећао послати. Тако Атила закључи као неко примирје. Он остави Италију претећи, да ће се опет скоро вратити и земљу још горе опустити, ако му не пошљу цареву сестру Хонорију и са њоме блага и царске дарове.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Но срећа је била, те се сва ова претња није испунила. Године 453. ноћу умре Атила изненада. Прича каже да га је убила једна његова жена, коју је тек тада био узео. Велики је био страх и општа жалост међу Хунима за њиховим великим краљем. Под ведрим небом био је разапет један свиден шатор, под којим је на једном украшеном кревету стајало краљевско тело. Најодабраније старешине и друти људи од хунског народа били су око његовог шатора. Они су секли своју косу, дерали своје хаљине и певали тужне песме. После тога метули су мртваца у златан сандук, па онда тај златан сандук у један сребрн, а овај опет у један гвозден, и закопаше га ноћу, па онда поубијаше све оне робове, који су им

у томе помагали. Тако дакле није нико могао знати где је Атилино тело, и где су његове скуповености закопане.

Смрћу Атилином срушила се сила Хуна. Атилини синови нису ни памећу ни јунаштвом личили на свога оца. Народи, које је Атила био покорио, ослободише се и опет основаше своје државе. Нешто Хуна изгине, а нешто се опет врати натраг у Азију.

У то време кад и Хуни били су навалили разни народи на римско царство као: *Свеви*, *Вандали*, *Бургунди*, *источни Готи* и *западни Готи*. Најзнатнији од тих народа били су источни Готи, а најзнатнији њихов владалац *Теодорик Велики*.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

БЕЛЕШКЕ О ПРОСВЕТИ И ШКОЛАМА

Званичне напомене

1.

Молбе за одсуство

Расписом г. министра просвете и црквених послова од 3. ов. м. ПБр. 12 822. препоручено је свима надлештвима просветне и црквене струке, да се нико од званичника који се, моли за одсуство од дужности, не обраћа непосредно министарству ради тога, него да то чини преко старешине завода, који ће такве молбенице достављати министарству на решење.

2.

Српска читанка, I књига, за ниже гимназије и реалке

У Државној Штампарији изишла је „Српска Читанка, за ниже гимназије и реалке краљевине Србије,“

књига прва, треће издање, поправљено по примедбама Главног Просветног Савета. Ово ће од сада бити школска књига.

3.

Метарске мере за основне школе

У министарству просвете прикупљена је повећа количина нових метарских мера којима се, по ранијем наређењу, имају снабдети основне школе у Србији. За то се позивају овим путем сви одбори школски који своје школе још нису снабдели овим училима да што пре пошљу министарству потребну суму новаца (27 динара), па ће им се мере, добро спаковане, одмах бесплатно преко најближе власти доставити.

ПРОСВЕТНИ ДОБРОТВОРИ

1.

Г. *Леонтије*, б. намесник манастира Тумана, поклонил је В. Градиштанској нижој гимназији један микроскоп с кутијом и са још два анатомска пренарата у вредности 60 динара.

Г. *Леонтију* изјављује се усрдна захвалност на овом добру које је учинио школи.

2.

ГГ. *Браћа Тасићи*, механџије из Неготина, поклонили су 6 комада разних поучних књижица и 4 листе, да се раздаду на поклон добрим ученицима *трњанске* основне школе.

На овом поклону изјављује се дародавцима усрдна захвалност.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А